

Elektroničko nasilje u školama

Premuš, Vida

Master's thesis / Diplomski rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:131:698464>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
University of Zagreb
Faculty of Humanities
and Social Sciences

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb
Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA INFORMACIJSKE I KOMUNIKACIJSKE ZNANOSTI
SMJER NASTAVNIČKA INFORMATIKA
Ak. god. 2018./2019.

Vida Premuš

Elektroničko nasilje u školama

Diplomski rad

Mentorica: prof.dr.sc. Jadranka Lasić-Lazić
Komentorica: dr.sc. Ana Pongrac Pavlina

Zagreb, lipanj 2019.

Izjava o akademskoj čestitosti

Izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ovaj rad rezultat mog vlastitog rada koji se temelji na istraživanjima te objavljenoj i citiranoj literaturi. Izjavljujem da nijedan dio rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz necitiranog rada, te da nijedan dio rada ne krši bilo čija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio rada nije korišten za bilo koji drugi rad u bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili obrazovnoj ustanovi.

(potpis)

Sadržaj

1. Uvod.....	1
2. Nasilje.....	2
2.1. Definicija.....	2
2.2. Vrste nasilja.....	3
2.3. Obilježja žrtve	6
2.4. Obilježja nasilnika.....	8
2.5. Posljedice nasilja	9
2.6. Zakonski okviri	10
3. Elektroničko nasilje.....	11
3.1. Definicija.....	11
3.2. Vrste elektroničkog nasilja.....	12
3.2.1. Nasilje putem mobitela.....	13
3.2.2. Nasilje putem bloga.....	13
3.2.3. Nasilje putem chata i foruma	14
3.3. Obilježja žrtve	14
3.4. Obilježja nasilnika.....	15
3.5. Posljedice elektroničkog nasilja	17
3.6. Zakonski okviri	17
4. Usporedba nasilja i elektroničkog nasilja.....	18
5. Uloga nastavnika u sprječavanju nasilja i elektroničkog nasilja.....	20
5.1. Prepoznavanje nasilja i elektroničkog nasilja	20
5.2. Sprječavanje ili prevencija nasilja i elektroničkog nasilja u školi	22
5.3. Program aktivnosti za sprječavanje nasilja i elektroničkog nasilja među djecom	25
5.3.1. Kratkoročne mjere za sprječavanje nasilja i elektroničkog nasilja među djecom i mladima.....	25
5.3.2. Dugoročne mjere za sprječavanje nasilja i elektroničkog nasilja među djecom i mladima.....	26

5.4. Protokol o postupanju u slučaju nasilja i elektroničkog nasilja među djecom.....	27
6. Uloga roditelja u sprječavanju nasilja i elektroničkog nasilja.....	29
7. Istraživanje	30
7.1. Ciljevi i hipoteze istraživanja.....	31
7.2. Metoda.....	31
<i>Uzorak</i>	31
<i>Instrument</i>	31
<i>Provedba istraživanja</i>	32
<i>Način obrade i prikazivanja rezultata</i>	32
7.3. Rezultati	33
7.4. Rasprava	50
8. Zaključak.....	52
9. Literatura	53
10. Popis tablica	55
11. Prilozi	56
Obrazac za pristanak roditelja.....	56
Anketni upitnik.....	57
Sažetak	69
Summary	70

1. Uvod

Povod pisanju ovog rada bila je znatiželja za saznanjem postoji li uopće elektroničko nasilje u osnovnim školama i koliko se često događa. Prema Hrvatskoj enciklopediji (1999), nasilje predstavlja „uporabu sredstava fizičke prisile radi nanošenja štete i prisiljavanja na određeno ponašanje“, a elektroničko nasilje jedan je od oblika nasilja koje se događa putem interneta, a najviše zahvaća upravo djecu koja još uvijek nisu dovoljno svjesna i pažljiva koristeći različite servise komunikacije (Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek, 2010).

Prvi dio rada čini teorijski pregled pojmova nasilje i elektroničko nasilje. Definirano je nasilje, različite vrste nasilja, karakteristike svakog te obilježja žrtva i nasilnika kao i posljedice i zakonski okviri koji se tiču nasilja.

Nakon toga definirano je elektroničko nasilje, pojašnjene su različite vrste elektroničkog nasilja, obilježja žrtve i nasilnika, posljedice elektroničkog nasilja te navedeni neki zakonski okviri koji se tiču prava i sloboda djeteta.

Sljedeće poglavlje odnosi se na usporedbu nasilja i elektroničkog nasilja, navođenje sličnosti i razlika. Nakon toga objašnjena je uloga nastavnika i ostalog osoblja škole u sprječavanju nasilja i elektroničkog nasilja. Navedene su neke preporuke za prepoznavanje i prevenciju nasilja i elektroničkog nasilja kao i uloga roditelja u sprječavanju nasilja i elektroničkog nasilja čime je zaključen teorijski dio ovog diplomskog rada.

Drugi dio rada prikazuje rezultate istraživanja stvarnog stanja u Osnovnoj školi Podturen, malom mjestu u Međimurskoj županiji. Ispitali su se učenici te njihovo iskustvo s različitim situacijama koje su predstavljale neke oblike elektroničkog nasilja, kao i iskustvo vezano uz roditeljski nadzor sadržaja koje posjećuju ispitanici, odnosno djeca, na internetu te njihovo poznavanje pojma elektroničko nasilje.

2. Nasilje

Prema Olweusovim (1998) istraživanjima, čak 15% učenika (84 000), od njih 568 000, bilo je uključeno u nasilje, bilo kao nasilnik ili kao žrtva, što bi značilo da je u nasilje uključen jedan od sedam učenika koji su bili uključeni u njegovo istraživanje. Istraživanje je bilo provedeno u norveškim školama i autor smatra da je nasilje problem s kojim se suočava velik broj učenika. Mlađi i slabiji učenici okarakterizirani su kao žrtve nasilja u školama. Čak 50% zlostavljane djece priznalo je da su iz zlostavljali stariji učenici (Olweus, 1998). Upravo je Dan Olweus prvi prepoznao problem nasilja u školama i ovim istraživanjem potaknuo prosvjetare u svijetu da poduzmu nešto u vezi nasilja u školama (Rigby, 2006).

2.1. Definicija

Prema Hrvatskoj enciklopediji (1999), nasilje predstavlja „uporabu sredstava fizičke prisile radi nanošenja štete i prisiljavanja na određeno ponašanje.“ Može obuhvaćati i upotrebu sredstava psihičke prisile neke osobe. Kada nasilje postaje jedini način vladanja nad nekim, ono se naziva terorom.

Nasilničko ponašanje definira se kao „uporaba sile ili prijetnja silom koja se izražava kao izravno, tjelesno i neizravno, psihičko nasilje. Odnosi se na narušavanje tjelesnog i moralnog integriteta ljudi i drugih živih bića, oštećivanje i uništavanje predmeta, simbola i objekata“ (Lalić, 1999, str. 43).

Olweus (1998) smatra da je neki učenik zlostavljan onda „kada su on ili ona opetovano i trajno izloženi negativnim postupcima od strane jednog ili više učenika“ (str. 19). Žrtva je u većini slučajeva izložena napadima od strane pojedinaca, u čak 35-40% slučajeva (Olweus, 1998). Negativni postupci prema pojedincu mogu biti riječi (verbalno) poput izrugivanja, prijetnji, zadirkivanja, ali i postupak (fizički). Olweus (1998) smatra da se pojam „nasilništvo“ odnosi na postupak kada postoji nerazmjer snaga između učenika (na primjer, stariji napada mlađeg, jači napada slabijeg), a ne na tuču ili prepirku dvojice približno, tjelesno ili duševno, jednakih učenika.

Rigby (2006), nasilje definira kao „ponavljajuće tjelesno ili psihičko ugnjetavanje slabije osobe koje provodi pojedinac ili skupina ljudi koji su jači od nje“ (str. 14). Smatra da u nasilju postoji neravnoteža moći između učenika. Razlike u tjelesnim sposobnostima su uočljive, ali je teže prepoznati nasilje kada razlike nisu tjelesne već psihičke prirode (Rigby, 2006).

U svojoj knjizi nasilje smatra zlostavljanjem i kaže da postoji razlika između zlostavljanja i uznemiravanja koje se više koristi u Sjedinjenim Američkim državama, dok se pojam

zlostavljanje više koristi u europskim državama. Rigby (2006) razlikuje zlostavljanje i uznemiravanje tako da je uznemiravanje „vrsta zlostavljanja, obično ne-tjelesne prirode, kad jača osoba ili više njih, uvijek loše postupa prema žrtvi i to zbog žrtvina članstva u određenoj društvenoj skupini“ (str. 20). Postoje dvije vrste uznemiravanja, rasno – kada se nekog uznemirava jer pripada prepoznatljivoj rasnoj skupini, i spolno – kada je uznemiravanje usmjereno prema ljudima zato što su ženskog ili muškog spola (Rigby, 2006).

Kod autorica Maleš i Stričević (2005) nasilje označava „svaki čin pojedinca ili grupe kojim se ugrožava tjelesni ili psihički integritet odnosno sloboda drugoga“ (str. 17). Nasilje je uvijek nepoželjno i ugrožava druge osobe. Postoji pet elemenata koji određuju nasilničko ponašanje, a to su: oblik, intenzitet, namjera, broj uključenih osoba i motivacija te se u skladu s tim govori o različitim oblicima nasilja. Poseban oblik nasilja među učenicima u školi je zlostavljanje (engl. *bullying*). Glavno obilježje zlostavljanja je namjerno nanošenje boli drugoj osobi koja se ne može braniti jer postoji nerazmjer snaga između nasilnika i žrtve i takvo se ponašanje ponavlja kroz dulje vrijeme (Maleš i Stričević, 2005). Maleš i Stričević (2005) navode četiri elementa koja su zajednička svim definicijama zlostavljanja:

- Uključuje svjestan čin kojem je namjera povrijediti osobu i nanijeti joj bol
- Dugotrajno je i ponavlja se
- Postoji više vrsta zlostavljanja
- Svi tipovi zlostavljanja su oblik agresije koja uključuje nerazmjernost snaga.

2.2. Vrste nasilja

Nasilništvo može činiti pojedinac ili skupina učenika, a žrtva također može biti pojedinac ili skupina učenika (Olweus, 1998). Prema Olweusu (1998), u školi je to češće nasilje nad pojedinim učenikom, a rjeđe skupinom učenika. Prema njegovom istraživanju, nasilje uglavnom čini skupina učenika, obično od tri do četiri učenika.

Olweus (1998) razlikuje dvije vrste nasilništva: *izravno* i *neizravno*. *Izravno nasilništvo* odnosi se na otvorene napade na žrtvu, dok se *neizravno nasilništvo* odnosi na društvenu izolaciju i namjerno isključivanje učenika iz neke skupine ili društva (Olweus, 1998).

Rigby (2006) također razlikuje dvije vrste nasilja: *zlonamjerno* i *nezlonamjerno* zlostavljanje. Zlonamjerno zlostavljanje podrazumijeva nasilje kada se nekome namjerno pokušava nauditi i zloupotrijebiti razliku u moći između učenika.

Rigby (2006) navodi sedam elemenata koje ima zlonamjerno nasilje:

1. *Početna želja da se nekome naudi*

Nasilnik ima izričitu želju nekome nauditi i izazvati bol, ali autor smatra da većina ljudi ima katkada takav poriv, iako to ne ostvari.

2. *Želja se izražava u postupcima*

Postoje uzroci nasilja koji dovode do izražavanja želje, a to su jačina i ustrajnost želje za povrjeđivanjem drugih, učinak drugih u obitelji, poticanje od strane drugih i prilika da nasilnik povrijedi nekoga bez velike kazne.

3. *Netko je povrijeđen*

Posljedica nasilja ovisi o osjetljivosti osobe.

4. *Nasilje je usmjereno od snažnije osobe ili skupine ljudi prema nekome slabijem*

U nasilju uvijek postoji neravnoteža moći između ljudi, stariji učenici uglavnom žele nauditi mlađim učenicima.

5. *Za nasilje nema opravdanja*

Ako bi se vjerovalo da moćniji smiju prisiljavati slabije na nešto onda bi nasilje imalo opravdanje, što autor smatra nemogućim.

6. *Nasilje se obično ponavlja*

Iako se nasilje može dogoditi samo jednom, obično se ponavlja kada nasilnik pronade žrtvu.

7. *Postojanje očita užitka*

Autor smatra da je osnovni element zlostavljanja užitak nasilnika u tome što mu je žrtva podređena.

Nezlonamjerno nasilje karakterizira nasilnikova nesvjesnost posljedica nasilja, a dijeli ga u dvije podskupine: *nenamjerno nasilje* i *edukativno nasilje* (Rigby, 2006). *Nenamjerno* nasilje karakterizira to što nasilnici smatraju da su njihovi postupci igra i u tome uživaju, dok *edukativno* nasilje karakterizira to što nasilnik smatra da njegovi negativni postupci koriste žrtvi.

Druga podjela na vrste ili oblike nasilja koju daje Rigby (2006) je podjela na *tjelesno* i *netjelesno* nasilje, dok netjelesno dijeli na *verbalno* i *neverbalno*. Svaki od ovih oblika nasilja može biti *izravan* ili *posredan*. Detaljniji prikaz u Tablici 1.

Tablica 1. Oblici nasilja (temeljeno na Rigby, 2006, str. 19)

Oblici nasilja			
		IZRAVNO	POSREDNO
TJELESNO		udaranje ritanje pljuvanje bacanje predmeta	nagovaranje drugoga da nekome naudi
NETJELESNO	Verbalno	vrijeđanje nazivanje pogrđnim imenima	nagovaranje drugoga da nekoga uvrijedi širenje zlonamjernih glasina
	Neverbalno	prijetnja prostačke geste	uzimanje i sakrivanje tuđih stvari namjerno isključivanje iz skupine ili sudjelovanja u aktivnosti

Svi navedeni oblici u Tablici 1 mogu se pojavljivati i zajedno. Tjelesno nasilje uglavnom prati i verbalno nasilje (Rigby, 2006).

Maleš i Stričević (2005) daju svoju podjelu zlostavljanja: *tjelesno*, *verbalno* i *socijalno*. *Tjelesno zlostavljanje* uključuje pljuvanje, štipanje, čupanje, rušenje naguravanje, ozljeđivanje, podmetanje noge, diranje učenika protiv njegove volje, ali i oštećivanje tuđih stvari, sakrivanje stvari, otimanje novaca, hrane ili predmeta. Autorice navode kako postoji razlika između tuče učenika koja se dogodila jednom zbog nekog sukoba i nasilja koje se neprestano i dugotrajno ponavlja nad određenim učenikom. Takva se vrsta zlostavljanja može lako uočiti.

Verbalno zlostavljanje je najčešći oblik nasilja. Uključuje nazivanje pogrđnim imenima, vrijeđanje, dobacivanje ružnih riječi, ogovaranje, ismijavanje, ponižavanje, omalovažavanje, kritiziranje, naređivanje, zahtijevanje podređenosti, ruganje, pisanje ružnih stvari, prijetnju, zastrašivanje, ucjenjivanje (Maleš i Stričević, 2005). Takvo se nasilje gotovo uvijek odvija pred

drugim učenicima kako bi nasilnik mogao iskazati svoju moć i nadređenost prema drugom učeniku. U verbalno zlostavljanje spada i nasilje putem SMS poruka ili interneta koje se naziva elektroničko nasilje (engl. *cyberbullying*).

Socijalno zlostavljanje podrazumijeva uporno ignoriranje jednog učenika, odbacivanje iz društva i isključivanje te širenje zlobnih tračeva (Maleš i Stričević, 2005). Može biti izravno, ali i neizravno, tj. u prisustvu učenika kojeg se odbacuje ili u neprisustvu kada učenik kojeg se odbacuje i ne zna da ga neka grupa odbacuje sve do onda kada se poželi uključiti u tu grupu.

Uz navedene tri vrste, mogu se dogoditi i ostali oblici nasilja ili zlostavljanja. To su seksualno uznemiravanje djevojčica u pubertetskoj dobi (dobacivanja, neželjeni dodiri, ogovaranje, širenje netočnih informacija o navodnim seksualnim aktivnostima), rasno zlostavljanje koje se temelji na pripadnosti različitim rasama, kulturama, narodima, vjerama te psihičko odnosno emocionalno zlostavljanje kojem je cilj zastrašivanje i prijetnja (Maleš i Stričević, 2005).

Obilježja zlostavljanja u školi su to što se uglavnom odvija za vrijeme odmora i to u hodnicima, dvorištu, WC-u škole, razredu, na putu do ili iz škole gdje ne postoji velika kontrola učitelja, nastavnika i ostalih zaposlenika škole. Prema Maleš i Stričević (2005), učenice biraju verbalne i neizravne oblike nasilja dok učenici biraju tjelesne i izravne oblike nasilja nad drugim učenicima.

Maleš i Stričević (2005), prema Olweus (2011), sastavile su krug zlostavljanja koji se sastoji od sedam vrsta osoba koje sudjeluju u nasilju i žrtve koja je u središtu. To su:

- Zlostavljač ili nasilnik koji započinje zlostavljanje i aktivan je sudionik
- Sljedbenici ili pomagači koji ne započinju zlostavljanje, ali su također aktivni sudionici zlostavljanja
- Pristaše koji podržavaju nasilje, ali nisu aktivni sudionici
- Pasivni pristaše kojima se ovakva vrsta nasilja sviđa, ali to ne pokazuju otvoreno
- Neangažirani pomagači koji ne reagiraju na nasilje ili zlostavljanje iako ga promatraju
- Mogući branitelji koji ne podržavaju zlostavljanje, ali ne reagiraju iako misle da bi mogli i trebali pomoći žrtvi
- Branitelji žrtve koji ne odobravaju nasilje i pomažu žrtvi
- I sama žrtva koja je u središtu tog kruga.

2.3. Obilježja žrtve

Žrtvom nasilja može postati svatko, svi su učenici izloženi riziku da postanu žrtve, ali bitni su rizični čimbenici koji uglavnom pridonose nasilju prema određenim učenicima: boja

kože, etnička pripadnost, spol, vjera, tjelesno ili neko drugo obilježje (Maleš i Stričević, 2005). Prema Olweusovom istraživanju (1998), žrtve su objasnile zašto su ih nasilnici zlostavljali kao to što su pretili, crvene kose, neobičnog dijalekta, nose naočale i slično, no Dan Olweus je zaključio da je jedina razlika u vanjštini to što su žrtve slabije od svojih nasilnika. Smatra kako razlike u vanjštini nisu uzroci nasilja iako mnogi nasilnici te razlike mogu iskoristiti u svojim postupcima nasilja. Olweus (1998) smatra kako je „učenik žrtva nasilja kad je kroz dulje vrijeme izložen negativnim akcijama jednog ili više učenika. Pod negativnim akcijama podrazumijeva se namjerno nanošenje povrede ili ometanje drugoga – prije svega odnosi se na agresivno ponašanje“ (Maleš i Stričević, 2005 prema Olweus, 1998, str. 18).

Prema Maleš i Stričević (2005), čak 15 do 20% učenika je uključeno u neki oblik nasilja, bilo kao nasilnik ili kao žrtva. Navode neke od zaključaka koji su uvijek povezani s nasiljem u školama:

- Nasilje je nepredvidljivo ponašanje i pojavljuje se kako bi se drugoga povrijedilo
- Pojavljuje se u svim školama i u svim stupnjevima obrazovanja
- Nije vezano uz rasu, spol, razred
- Najizraženije je u pubertetu
- Ima dugotrajne posljedice (Maleš i Stričević, 2005).

Nasilje u školama postaje štetno za zdravlje učenika te utječe na školski uspjeh, pridonosi stvaranju nesigurnog ozračja i za učenike, ali i za učitelje i nastavnike.

Žrtve se boje govoriti o doživljenom nasilju jer se plaše nasilnika i ponavljanja nasilja. Šutljive su i ne žale se učiteljima ili roditeljima, a ako i progovore o nasilju onda je to s prijateljem koji je bio svjedok nasilju, ali se isto boji progovoriti.

Prema Olweusu (1998) tipične žrtve nasilja u školi su plašljivije i nesigurnije nego ostali učenici, oprezne, osjetljive, tihe, na napad reagiraju plakanjem i odstupanjem, pate od pomanjkanja samopoštovanja, imaju negativan stav prema sebi i svom položaju, misle da su promašeni, osjećaju se glupima jer ih se tako i naziva, posramljene su, neprivlačne, usamljene, napuštene, nemaju ni jednog dobrog prijatelja u razredu kojem bi se mogle povjeriti, nisu nasilne, ne zadirkuju druge učenike. Olweus (1998) kaže da je takav tip *pasivna* ili *podložna žrtva*. Takve žrtve neće uzvratiti napad ili uvredu i obično su (ako je riječ o dječacima) tjelesno slabije od svojih nasilnika. Još neki znakovi po kojima bi nastavnici i roditelji mogli prepoznati žrtve nasilja su: boje se da se ne ozlijede ili da ih netko drugi ne ozlijedi, fizički su nesposobni

za igre, borbe i imaju slabu koordinaciju, teško se potvrđuju u skupini vršnjaka i u boljem su odnosu s roditeljima i nastavnicima nego s vršnjacima (Olweus, 1998).

Drugi tip žrtve je *provokativna žrtva*. Takve će žrtve agresivno uzvratiti na nasilje. Karakteristike takvih učenika su to što imaju poteškoće s koncentracijom zbog čega izazivaju napetost i nepodnošljivost oko sebe u razredu što uzrokuje negativne reakcije ostatka razreda na određenog učenika. Provokativne žrtve su najčešće dječaci nagle ćudi koji nastoje uzvratiti na nasilje, ali bez uspjeha, hiperaktivni su, nemirni, rastreseni, stvaraju napetost u razredu, nespretni su, pokušavaju zlostavljati slabije učenike iako su i sami žrtve (Olweus, 1998).

2.4. Obilježja nasilnika

Autorice Maleš i Stričević (2005) smatraju kako je nasilju teško pronaći uzrok, ali navode neke koji bi mogli utjecati na nasilje: iskustvo nasilja, povijesno naslijeđe, životni uvjeti i okruženje, kultura i običaji, ratna događanja, osobine ličnosti, tradicija i slično. Kako djeca većinu vremena provode u školi, i ona može snositi dio odgovornosti za nasilje. Školski uzroci nasilja mogu biti preopterećenost obavezama, veliki razredi, nefunkcionalni školski sustav, kruti režim rada, natjecateljsko ozračje u školi koji su dodani pritisak na učenike i posljedica toga može biti agresivno i nasilno ponašanje (Maleš i Stričević, 2005). Drugi uzrok koji navode Maleš i Stričević (2005) je obiteljsko ozračje koje može biti psihički iscrpljujuće za djecu zbog nedostatka potpore i razumijevanja. Takva djeca osjećaju ljutnju, strah, tugu, nesigurnost i odbačenost.

Prema Olweusu (1998), uočljiva osobina nasilnika je njegova agresivnost, ne samo prema vršnjacima, već i prema odraslim osobama, tj. nastavnicima i roditeljima. Karakteristike nasilnika su to što je nagao, ima snažnu potrebu vladanja nad drugim ljudima, premalo sućuti prema žrtvi, preveliko i pozitivno mišljenje o samom sebi, uglavnom je jači od svoje žrtve ili stariji. Postoje *aktivni* i *pasivni* nasilnici. *Pasivni* nasilnici su oni koji sudjeluju u nasilju, ali ne preuzimaju inicijativu već samo prate aktivnog nasilnika, a takvi učenici su uglavnom nesigurni i strašljivi (Olweus, 1998). Motivi za nasilje kod nasilnika su to što imaju snažnu potrebu za moći i vladanjem, obiteljsko okruženje ih može poticati na nasilje u čemu uživaju nanoseći bol i patnju slabijima od sebe te se često nagrađuju tako da od žrtve zahtijevaju novac ili hranu što im pruža užitek (Olweus, 1998). Autor smatra kako nasilnici u čestim slučajevima postaju ovisnici o alkoholu ili kriminalci, što pokazuje i njegovo istraživanje u kojem je čak 60% nasilnika u dobi do dvadeset i četiri godine bilo barem jednom osuđeno (Olweus, 1998). Nasilnici su jači od svojih žrtava i fizička je snaga vrlo značajna u određivanju popularnosti kod dječaka u školi i ta će snaga smanjiti mogućnost da neki dječak bude žrtva nasilja, a ako i

bude napadnut ta će mu fizička snaga pomoći da se obrani od nasilnika. Nasilnici brzo prepoznaju svoje žrtve ukoliko su one bojažljive, nesigurne, nenametljive u razredu i tjelesno slabije. Često potiče prijatelje da mu se pridruže u nasilju nad slabijim učenikom i time ih uključuje u nasilje što znači da neće biti jedini koji će ispaštati posljedice kazne ako i bude uhvaćen.

Prema Olweusu (1998), čimbenici koji dovode do agresivnog ponašanja djece su *emocionalni odnos roditelja, popustljivost, odgojne metode i ćud djeteta*. Emocionalni odnos majke bitan je za razvitak osobnosti djeteta, a ukoliko je majka hladna i ne obraća toliko pozornosti na svoje dijete, ono će kasnije biti isto takvo u odnosu prema svojim vršnjacima. Ukoliko pak je majka popustljiva prema svom djetetu, ono će smatrati da je takvo ponašanje prihvatljivo jer nije imalo granice ponašanja prema svojoj braći i obitelji te će se isto tako ponijeti i prema ostalim osobama. Olweus (1998) kaže da „premalo ljubavi i pažnje, a previše slobode u djetinjstvu okolnosti su koje uvelike pridonose razvoju agresivnog obrasca ponašanja“ (str. 48). Odgojne metode koje koristi roditelj prema svom djetetu također utječu na njegovo ponašanje, pogotovo ako su te metode tjelesno kažnjavanje djeteta i nasilni emocionalni izljevi. Također i česti sukobi, nesuglasice i svađe između roditelja, a naposljetku i rastava, dovode do nesigurnih odnosa za djecu. Zato Olweus (1998) smatra da je bitno postaviti stroge granice i pravila ponašanja, ali ne tjelesnim kažnjavanjem. Najslabiji čimbenik razvoja agresivnosti je djetetova ćud. Ukoliko je dijete aktivnog temperamenta, prije će postati nasilnik nego dijete koje je blaže ćudi (Olweus, 1998).

2.5. Posljedice nasilja

Istraživanja pokazuju da su žrtve u kasnijem životu prolazile lošije od svojih vršnjaka zbog toga što su bili skloniji potištenosti i imali su manje samopoštovanja zbog stalnog zlostavljanja koje se na ovaj način manifestiralo u njihovoj svijesti i ostavilo ožiljak (Olweus, 1998). Svaka žrtva drugačije reagira na doživljeno nasilje.

Može se ponoviti da se žrtve boje govoriti o nasilju koje su doživjele jer se boje nasilnika i ponavljanja događaja. Šutljive su i ne žale se učiteljima, roditeljima, a rijetko se žale prijateljima koji su svjedočili tom nasilju, ali su također istog karaktera kao i same žrtve te se boje progovoriti. Prema Olwelusu (1998) žrtve na napade reagiraju plakanjem, imaju nisku razinu samopoštovanja, tihe su, negativne prema sebi i svom položaju, osjećaju se glupima te prihvaćaju sve one osobine koje im se pripisuju tijekom doživljavanja nasilja, posramljene su, osjećaju se neprivlačno, usamljeno, napušteno i uglavnom nemaju prijatelje u razredu. Sva ta ponašanja su posljedice doživljenog nasilja.

Rezultati istraživanja koje je radio Rigby (2003) pokazuju da učenici koji su bili žrtve često sebe opisuju kao nesretnog lica, što označava nisko samopoštovanje, nisku vlastitu vrijednost i slično. Žrtve su također izjavljivale da ne vole školu i imaju veći postotak izostanaka od onih koji sebe nisu opisivali kao žrtve nasilja. Rigby (2003) je zaključio da su kod učenika osnovnih škola, koji su bili žrtve nasilja, češći simptomi kliničke depresije nego kod onih koji nisu sudjelovali u nasilju. Također, učenici žrtve nasilja, češće su obolijevali od osipa, grlobolje, glavobolje, anoreksije, bulimije, vrtoglavice, astme, rana u ustima, nesvjestice i mnogih drugih.

2.6. Zakonski okviri

Zakonski okviri koji se tiču nasilja i ograničavanje slobode propisani su Konvencijom o pravima djeteta. To je međunarodni dokument, usvojen 20. studenog 1989. godine na Glavnoj skupštini Ujedinjenih naroda, koji sadrži univerzalne standarde koje država potpisnica mora jamčiti svakom djetetu (Konvencija o pravima djeteta, 1989). Osnovno polazište Konvencije o pravima djeteta (1989) je to da iako se djeca rađaju sa svim pravima koja se tiču ljudskih sloboda, zbog njihove tjelesne i psihičke nezrelosti, potrebno je istaknuti posebna prava djeteta na zaštitu. Konvencija o pravima djeteta je prvi dokument koji djetetu donosi određena prava i zaštitu. Konvencija ima snagu zakona i obvezuje države potpisnice na pridržavanje njezinih odredaba te pravo nadziranja država potpisnica (Konvencija o pravima djeteta, 1989). Kao što je navedeno u dokumentu, Konvencija o pravima djeteta (1989) je jedinstvena jer jedina osigurava građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava djece, primjenjuje se na svu djecu, zahtijeva od vlade da poduzme sve aktivnosti vezane uz zaštitu prava djeteta. Četiri opća načela na kojima se temelje sva prava djeteta:

- Načelo nediskriminacije na osnovu rase, boje kože, spola, jezika, vjere, etničke pripadnosti, statusom
- Djeca imaju pravo na život i razvoj (tjelesni, emotivni, psihosocijalni, kognitivni, društveni i kulturni)
- Pri donošenju odluka koji utječu na dijete, najvažnija je dobrobit djeteta
- Djeci se mora omogućiti da aktivno sudjeluju u rješavanju svih pitanja koja utječu na njihov život i dopustiti im slobodu mišljenja (Konvencija o pravima djeteta, 1989).

Ova se četiri načela tiču problema nasilja jer se ono gotovo uvijek odvija s obzirom na različitosti u vanjštini djece u školi. Ona djeca koja pripadaju drugačijoj etničkoj skupini, rasi, spolu od nasilnika postaju žrtvama nasilja i time nasilnici krše osnovna dječja prava. Također, djeci se mora omogućiti da aktivno sudjeluju u rješavanju problema nasilja u školama kako bi se mogli odgajati i obrazovati o pomoći, prepoznavanju nasilnika, žrtve i smanjivanju nasilja

među djecom poticanjem djece da sudjeluju u programima sprječavanja nasilja koji su namijenjeni njima samima, omogućava djetetu slobodu mišljenja i jača sudjelovanje te povjerenje u odrasle osobe. Maleš i Stričević (2005) smatraju da učenici za sudjelovanje u ovakvim aktivnostima trebaju usvojiti određena znanja i vještine koje su potrebne za uspostavljanje nenasilne komunikacije i zauzimanje za sebe te svoje stavove na nenasilan i nenametljiv način.

Što se tiče nasilja prema djetetu, Konvencija o pravima djeteta (1989) navodi: „Državne stranke poduzet će sve potrebne zakonodavne, upravne, socijalne i prosvjetne mjere da zaštite dijete od svakog oblika tjelesnog ili duševnog nasilja, povreda ili zloporaba, zanemarivanja ili zapuštenosti, zlostavljanja ili iskorištavanja“ (str. 8). Temeljem ovog dokumenta, nastavnici bi uvijek trebali reagirati na djetetovo ukidanje slobode i povrede njegovih prava od strane drugih učenika.

3. Elektroničko nasilje

Internet je danas najvažniji način prijenosa informacija. Svakim danom internetski sadržaji su sve raznolikiji i pružaju različite načine komunikacije između korisnika. Postoje korisnici koji žele povrijediti druge i tako se internet pretvara u „moćno oružje“ (Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek, 2010). Upravo zbog tog rasta mogućnosti korištenja interneta djeca su izložena sve većim opasnostima na internetu. Roditelji i nastavnici u školama trebali bi odgajati, obrazovati i zaštititi djecu od različitih opasnosti interneta te omogućiti da nasilje na internetu ne prođe nekažnjeno.

3.1. Definicija

Prema Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek (2010), nasilje preko interneta (engl. *cyberbullying*) ili elektroničko nasilje je „opći pojam za svaku komunikacijsku aktivnost internetskom tehnologijom koja se može smatrati štetnom kako za pojedinca, tako i za opće dobro. Tim oblikom nasilja među vršnjacima obuhvaćene su situacije kad je dijete ili tinejdžer izloženo napadu drugog djeteta, tinejdžera ili grupe djece, putem interneta ili mobilnog telefona“ (str. 11). I žrtva i počinitelj elektroničkog nasilja su maloljetni. Elektroničko nasilje se izvodi tako da nasilnik može biti sakrivenog identiteta i tako u većini slučajeva ostaje nekažnjeno.

Autori Patchin i Hinduja (2012) slažu se da različiti autori različito definiraju elektroničko nasilje, neki koriste samo termine poput sramoćenja i prijetnji i isključuju one poput korištenja ružnih riječi i uvreda koji onda dovode do različitog shvaćanja problema elektroničkog nasilja.

Elektroničko nasilje uvijek uključuje neku tehnologiju putem koje se odvija napad, a to može biti računalo, mobitel, tablet, digitalna WiFi kamera ili neki drugi elektronički uređaj. Pojam elektroničkog nasilja odnosi se i na nanošenje štete žrtvi, bila ona emocionalna, psihička, socijalna ili druga te se nasilje uvijek ponavlja (Patchin i Hinduja, 2012).

Elektroničko nasilje ima više sinonima kojima se u literaturi označava isti pojam, kao što su *online* nasilje, *cyberbullying*, digitalno nasilje ili internet nasilje (Popović-Ćitić, 2009). Elektroničko nasilje provodi se sredstvima informacijsko-komunikacijske tehnologije koje mogu biti: instant poruke (engl. *Instant messaging*), elektronička pošta (engl. *e-mail*), tekstualne poruke (engl. *SMS-Short Message Service*), stranice za socijalno umrežavanje odnosno društvene mreže poput Facebook-a, Instagrama, Snapchata i slično, čavljanje u sobama za razgovor (engl. *chat*), blogovi, web-stranice te internet igrice (Popović-Ćitić, 2009).

3.2. Vrste elektroničkog nasilja

Prema Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek (2010) postoje dvije vrste elektroničkog nasilja: *izravan napad* i *napad preko posrednika*. *Izravan napad* događa se kad maloljetnik:

- Šalje uznemirujuće poruke mobitelom, elektroničkom poštom ili drugim oblikom komunikacije na internetu
- Ukrade ili promijeni lozinku tuđeg korisničkog računa na internetu
- Objavljuje privatne podatke ili laži na internetu
- Šalje uznemirujuće fotografije putem interneta
- Postavlja internetske ankete o žrtvi
- Šalje viruse putem komunikacijskih kanala na internetu
- Šalje pornografiju i neželjenu poštu putem interneta
- Lažno se predstavlja kao drugi vršnjak (Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek, 2010).

Nasilje preko posrednika događa se kada nasilnik napada žrtvu preko treće osobe (Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek, 2010). Primjerice, nasilnik koristi žrtvine korisničke podatke i račune na internetu kako bi slao neprimjerene poruke njegovim prijateljima i tako se lažno predstavljao kao žrtva koja nije ni svjesna da je posrednik u nasilju. „Napad preko posrednika najopasnija je vrsta nasilja preko interneta jer često uključuje odrasle, među kojima ima mnogo ljudi s lošim namjerama“ (Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek, 2010, str. 12).

Elektroničko nasilje obuhvaća: poticanje grupne mržnje, napade na privatnost, uznemiravanje, uhođenje, vrijeđanje, pristup štetnim sadržajima, širenje nasilnih i uvredljivih komentara, slanje

zlobnih i prijetećih poruka, stvaranje internetskih stranica koje sadrže priče, crteže, fotografije ili šale na račun žrtve, slanje fotografija u kojima vršnjaci glasaju za osobu koja je „najružnija“, „najpopularnija“, „najdeblja“ i slično, širenje govora mržnje prema žrtvi, korištenje tuđih adresa elektroničke pošte s ciljem sramoćenja žrtve (Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek, 2010).

Willard (2007) navodi još neke od oblika elektroničkog nasilja:

- Iskazivanje ljutnje (engl. *flaming*) koje se odnosi na svađe koje se odvijaju putem interneta (chat, forum, blog) i poruke su uvredljivog sadržaja poslane u trenutku ljutnje.
- Uznemiravanje (engl. *harassment*) koje se odnosi na uporno, ponavljajuće slanje uvredljivih i zlih poruka žrtvi.
- Klevetanje (engl. *dissing*) kada nasilnik širi tračeve ili glasne o žrtvi.
- Lažno pretvaranje da je netko drugi kako bi se oštetio ugled žrtve ili prijateljstvo
- Izdaja (engl. *outing*) kada nasilnik dijeli osobne informacije žrtve bez njezine suglasnosti ili znanja
- Nagovaranje žrtve da otkrije svoje tajne nasilniku koji ih potom iznosi na internetu
- Isključivanje nekoga iz internetske grupe
- Uhođenje (engl. *cyberstalking*) koje se odnosi na ponavljajuće uznemiravanje žrtve te iznošenje prijetnji.

3.2.1. Nasilje putem mobitela

Najpopularniji način elektroničkog nasilja je nasilje putem mobitela koje uključuje „bilo koji oblik poruke zbog koje se neka osoba osjeća neugodno ili joj se tako prijeti“ (Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek, 2010, str. 16). Poruka može biti bilo koje vrste: tekstualna, videoporuka, fotografija ili poziv, a cilj joj je uvijek uvrijediti nekoga, zaprijetiti ili nanijeti bilo kakvu štetu. Većina današnje djece posjeduje svoj mobilni telefon i tako se bilo koja vrsta elektroničkog nasilja može nazivati i nasiljem putem mobitela jer njime mogu pristupiti internetu i svim aplikacijama ili korisničkim računima koje posjeduju.

3.2.2. Nasilje putem bloga

„Blog je mrežna stranica nalik dnevniku, koja sadrži priloge (tekstualne i dr.) jednog ili više autora (bloggera) poredane vremenskim slijedom kako su pristizali“ (Hrvatska enciklopedija, 1999). Prema Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek (2010), nasilje putem bloga odnosi se na krađu ili otimanje tuđeg bloga te nadopunjavanje uvredama ili uvredljivim fotografijama. Djeca koja su u opasnosti od ovakve vrste elektroničkog nasilja su ona koja šalju svoje osobne

podatke ili fotografije kako bi pronašli prijatelje na internetu. Autori (Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek, 2010) daju savjete za djecu kako da izbjegnu nasilje putem bloga:

- Ne dijeliti osobne informacije, lozinke i korisničke račune
- Zlonamjerne poruke pokazati roditeljima ili nastavnicima, ne odgovarati na njih
- Ne otvarati elektroničku poštu nepoznate osobe ili već poznatog nasilnika
- Ne objavljevati fotografije ili sadržaje koje ne želi dijeliti s prijateljima
- Ne slati poruke kada je dijete ljuto jer bi moglo poslati neželjenu poruku
- Pomoći drugoj djeci tako da se obavijesti roditelje ili nastavnike.

3.2.3. Nasilje putem chata i foruma

Čavrljanje (engl. *chat*) je „komunikacija između dvaju ili više korisnika interneta, razmjenom niza kratkih tekstualnih poruka“ (Hrvatska enciklopedija, 1999). Odvija se u realnom vremenu – jedan korisnik šalje poruku, a primatelj ju odmah vidi na zaslonu računala. Popularan je način komunikacije između školske djece te nasilje putem chata uključuje slanje prijetećih poruka upućenih jednom ili više djeteta. Nasilnik može biti vršnjak, ali i odrasla osoba koja se predstavlja kao neka druga osoba. Djeca se na chatu mogu zaštititi od nasilnika tako da ga blokiraju ili zanemare njegove poruke, no ako nasilnik iznosi stvarne prijetnje dijete bi trebalo obavijestiti nastavnike u školi ili roditelje (Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek, 2010). Prilikom korištenja chat servisa djeca ne bi trebala davati svoje stvarno ime i prezime i ostale osobne podatke jer nikad ne znaju tko stoji iza drugog imena nekog korisnika.

Forum je „mrežna stranica koja omogućuje slanje kraćih, uglavnom tekstualnih poruka, koje svi korisnici mogu čitati i komentirati slanjem vlastitih poruka“ (Hrvatska enciklopedija, 1999). Za razliku od čavrljanja, na forumu se komunikacija ne mora odvijati u realnom vremenu, poruke uvijek ostaju zabilježene na mrežnom mjestu. Komunikacija putem foruma je najčešće najbolje organizirana jer postoje administratori koji prate poruke koje ostavljaju korisnici te prate vrijeđanje, prijetnje i objave privatnih podataka (Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek, 2010). Također, većina foruma ima mogućnost prijave poruke administratorima koji onda brišu neželjeni sadržaj.

3.3. Obilježja žrtve

Willard (2007) smatra kako je vjerojatno da je većina učenika koja koristi internet i komunicira s osobama putem interneta bila uključena u krug elektroničkog nasilja, bilo kao nasilnik, žrtva ili promatrač. Žrtve elektroničkog nasilja mogu biti nasilnici u školi, koje izlažu njihove žrtve, ili pak mogu biti i sami nasilnici koji izlažu već svoje postojeće žrtve. Uz žrtve

stoje i tzv. korisni promatrači elektroničkog nasilja koji žele zaustaviti nasilje te prosvjeduju protiv njega, pružaju potporu žrtvi i prijavljuju ga nastavnicima ili roditeljima (Willard, 2007). Najvažnija strategija borbe protiv nasilja je upravo poticanje učenika da budu korisni promatrači i prijave nasilje koje se događa.

Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek (2010) navode kako će učenici koji su izolirani i uglavnom vrijeme provode na internetu, kako bi se udaljili od stvarnosti jer nemaju dovoljno ispunjen odnos s roditeljima te nemaju zdrave odnose s ostalom djecom i vršnjacima, vjerojatnije postati žrtve ili čak nasilnici na internetu. Popović-Ćitić (2009) navodi specifičnost elektroničkog nasilja za žrtve, a to je njihova dostupnost nasilniku koji u bilo koje vrijeme može pristupiti žrtvi i upućivati joj zlonamjerne poruke. Isto tako, žrtva nema zaštitu čak ni kod kuće jer se elektroničko nasilje odvija na internetu, a ne samo u školi. Žrtve nasilja rijetko prijavljuju slučajeve elektroničkog nasilja koje se provodi nad njima jer se boje da će im roditelji oduzeti računalo ili telefon jer je za većinu roditelja koji saznaju da je njihovo dijete žrtva elektroničkog nasilja jedini postupak sprječavanja toga da im se oduzme računalo ili telefon (Popović-Ćitić, 2009).

Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek (2010) navode savjete kako roditelji mogu zaštititi dijete od toga da postane žrtva elektroničkog nasilja:

- Ograničiti korištenje računala ili mobitela
- Uvesti jasna pravila korištenja interneta, računala i mobitela
- Razgovarati o opasnostima interneta
- Staviti računalo u radnu sobu, ne dječju sobu
- Poticati korištenje računala u svrhu učenja i istraživanja, ne samo zabave
- Upoznati njihove internetske prijatelje
- Poučiti dijete da ne odgovara na prijeteće poruke.

3.4. Obilježja nasilnika

Nasilnik može biti vršnjak, ali i odrasla osoba koja se predstavlja kao neka druga osoba. Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek (2010), smatraju kako nasilnicima postaju upravo djeca koja osjećaju da nemaju dovoljno podrške i socijalne interakcije s roditeljima ili prijateljima, te često posjećuju pornografske i nasilne internetske sadržaje.

Popović-Ćitić (2009) određuje specifičnosti elektroničkog nasilnika. To je njegova anonimnost u internetskom prostoru. Uglavnom se krije iza virtualnog nadimka ili privremenih elektroničkih računa kako bi sakrio svoj identitet i onemogućio njegovo otkrivanje. Žrtva ne

može biti sigurna kojeg je spola nasilnik, je li to grupa ili pojedinac, prijatelj, stranac, starija ili mlađa osoba (Popović-Ćitić, 2009). Za nasilnika bi se moglo reći da je socijalno suzdržan, ima strah od otkrivanja, socijalnog neodobravanja i kažnjavanja te ih to potiče da nastave nasilje. Autorica smatra kako nasilnici ne bi bili toliko sigurni da im je identitet poznat (Popović-Ćitić, 2009). Anonimnost im daje posebnu snagu i hrabrost jer im je potrebno puno manje energije i hrabrosti da iznesu uvredljive komentare, tračeve, priče, fotografije i slično. Isto tako, nasilnik ne vidi emocionalne posljedice elektroničkog nasilja po žrtvu što dovodi do nedostatka empatije i sažaljenja (Popović-Ćitić, 2009). U internetskom prostoru mogu u bilo koje vrijeme pristupiti internetu i objavljivati zlonamjerne poruke.

Popović-Ćitić (2009) navodi sljedeće tipove elektroničkih nasilnika:

- *Osvetoljubivi andeo* – „ne opaža sebe kao nasilnika već kao osobu koja traži pravdu, štiti sebe ili druge od loših ljudi za koje smatra da zaslužuju biti viktimizirani i ispravlja nepravde koje su nanijete njemu ili drugima“ (str. 55). Obilježuju ga: želja za osvetom, ispravljanje nepravde, potreba za zaštitom od nasilnika, iako je i on nasilnik u tome trenutku, ali sebe ne vidi kao nasilnika već kao žrtvu koja se osvećuje.
- *Gladan moći* – „najviše slični na tipičnog školskog nasilnika po svojoj želji da, korištenjem taktika zastrašivanja, uspostavi kontrolu, moć i autoritet nad drugima“ (str. 56). Obilježja ovog tipa nasilnika su: potreba za publikom, želja za iskazivanjem moći, hvalisanje, potreba za izazivanjem reakcije i kontroliranje drugih uz izazivanje straha.
- *Štreber osvetnik* – koji teži uspostavi moći nad drugima, a uglavnom je bio žrtva nasilja. Karakteristike ovog tipa nasilnika su: fizički je slabiji od žrtvi, nedovoljno popularan u školi, ima dobre tehničke vještine, nije tradicionalan nasilnik.
- *Pakosne djevojčice* – predstavljaju tip nasilnika koji vrši elektroničko nasilje iz dosade ili zabave. „Za ove osobe je ponižavanje i vrijeđanje drugih jedan od načina zabave i razonode kojim mogu ojačati svoj ego, a povrijediti ego svojih žrtava“ (str. 58). Karakteristike ovog tipa nasilnika su: nasilje iz dosade, zabave, bazirano je na egu i samopromociji, nasilje planiraju u grupi tako da imaju publiku koja im se divi.
- *Nepažljivi* – „osobe koje postaju internet nasilnici onda kada bez razmišljanja odgovore na primljenu negativnu komunikaciju ili kada se svojom nepažnjom dovedu u indirektno internet nasilje“ (str. 58). Karakteristike ovog tipa nasilnika su: poricanje sudjelovanja u nasilju jer nisu svjesni da se nasilje dogodilo, želja za igranjem uloga, nepažljivo davanje odgovora i neuviđanje nasilnih akcija.

3.5. Posljedice elektroničkog nasilja

Kada se govori o nasilju putem bloga, ono gotovo uvijek ima neželjenu publiku i neželjene posljedice, koje mogu dovesti i do destruktivnog ponašanja (Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek, 2010). Komentari mogu dovesti do stresa i nemira žrtve.

Iako se možda smatra da u elektroničkom nasilju nema fizičkog nasilja pa nije toliko štetno za žrtve, Patchin i Hinduja (2012) proveli su istraživanje nad djecom i zaključili da posljedice elektroničkog nasilja ipak postoje. Rezultati istraživanja pokazali su da su žrtve nakon nasilja bile ljute (45%), frustrirane (28%) i tužne (27%). Samo manje od 30% ispitanika izjasnilo se da ih elektroničko nasilje nije pogodilo ni na koji način (Patchin i Hinduja, 2012). Isto tako, žrtve elektroničkog nasilja imale su manje samopouzdanja od onih učenika koji nisu doživjeli ovu vrstu nasilja. Što se tiče nasilnika, oni su također imali manje samopouzdanja te to može biti i povod elektroničkom nasilju. Iako se s posljedicama elektroničkog nasilja povezuje i suicidalnost, autori to ne mogu tvrditi jer su osobe, koje su počinile samoubojstvo nakon proživljenog nasilja na internetu, imale i niz ostalih problema koji su isto tako mogli biti povod takvom ishodu (Patchin i Hinduja, 2012).

Prema još jednom istraživanju vezanom uz posljedice elektroničkog nasilja, učenici su se izjasnili da su neke vrste elektroničkog nasilja štetnije od tradicionalnog poimanja nasilja zbog toga što je publika elektroničkog nasilja neograničena, teško je zaustaviti širenje neželjenog sadržaja i žrtve se mogu laku identificirati i prepoznati ako je riječ o zlonamjernim fotografijama ili video zapisima (Agatson, Kowalski i Limber, 2012 prema Slonje i Smith, 2008).

Bergmann i Baier (2018) navode da posljedice elektroničkog nasilja nisu ništa manje od tradicionalnih oblika nasilja. Uvelike mogu povećati loš osjećaj kod žrtava elektroničkog nasilja jer se ponižavajuće riječi ili slike ne mogu učinkovito obrisati ili ukloniti s interneta već tamo mogu ostati dugo vremena (Bergmann i Baier, 2018). Zato se žrtve osjećaju loše ne samo u školi već i kod kuće jer ne mogu pobjeći od nasilja.

3.6. Zakonski okviri

Kao što je ranije spomenuto, zakonski okviri koji se tiču nasilja među djecom u školi i izvan škole propisani su Konvencijom o pravima djeteta iz 1989. godine. Konvencija se odnosi i na zaštitu djece od zloupotrebe na internetu. Dio Konvencije o pravima djeteta koji se odnosi na elektroničko nasilje i kršenje dječjih prava glasi „Niti jedno dijete ne smije biti izloženo

proizvoljnom ili nezakonitom miješanju u njegovu privatnost, obitelj, dom ili prepisku, niti nezakonitim napadima na njegovu čast i ugled“ (Konvencija o pravima djeteta, 1989, str. 7).

Ukoliko se elektroničko nasilje dogodi i prijavi, policija od administratora neke internetske stranice može zatražiti pristup osobnim podacima korisnika stranice koji uključuju njegovu IP adresu preko koje će moći saznati vrijeme kada je neki korisnik pristupio određenoj internetskoj stranici i njegovu lokaciju (Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek, 2010). Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek (2010) navode kako se u elektroničkom nasilju mogu prepoznati neka kaznena djela protiv časti i ugleda: uvreda, kleveta, iznošenje osobnih ili obiteljskih prilika. Kaznena djela protiv časti i ugleda progone se privatnim tužbama.

Prema Hrvatskoj enciklopediji (1999), uvreda je „nedopuštena usmena ili pisana izjava, gesta ili bilo kakvo drugo ponašanje kojim se izražava negativan vrijednosni sud o nekoj osobi i time vrijeđa njezina čast, ugled ili dostojanstvo.“ Prema članku 147. Kaznenog zakona Republike Hrvatske (2019), „tko uvrijedi drugoga, kaznit će se novčanom kaznom do devedeset dnevnih iznosa“, a ukoliko se uvreda počini putem tiska, radija, televizije, računalnog sustava ili mreže gdje postaje pristupačna većem broju osoba, „kaznit će se novčanom kaznom od sto osamdeset dnevnih iznosa.“

Kleveta je „kazneno djelo protiv časti i ugleda koje se sastoji u iznošenju ili prenošenju nečega neistinitog o drugome“ (Hrvatska enciklopedija, 1999). Kazneni zakon Republike Hrvatske (2019) propisuje kaznu do tristo šezdeset dnevnih iznosa za klevetu. Ukoliko se ona počini putem tiska, radija, televizije, računalnog sustava ili mreže i postane pristupačna većem broju osoba, kazna je do petsto dnevnih iznosa.

Iznošenje osobnih ili obiteljskih prilika također je moguće kazniti, a policija kada prikupi podatke o počinitelju kaznenog djela tretira ga na specifičan način ako je dijete ili maloljetnik (Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek, 2010). Prema djeci se ne može voditi kazneni postupak, mlađim maloljetnicima se mogu izreći samo odgojne mjere, ali ne i kazne, a starijim maloljetnicima se uz odgojne mjere može izreći i maloljetnički zatvor (Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek, 2010).

4. Usporedba nasilja i elektroničkog nasilja

Elektroničko nasilje je jedan od oblika nasilja. Karakteristike koje su zajedničke elektroničkom nasilju i tradicionalnom poimanju pojma nasilje su agresivnost koja se izražava kroz negativne akcije, namjera da se nekoga povrijedi, ponavlja se više puta te postoji nerazmjernost između nasilnika i žrtve (Popović-Ćitić, 2009). Bitna razlika u oblicima nasilja je to što

se u elektroničkom nasilju uvijek koristi informacijsko-komunikacijska tehnologija kako bi se naudilo žrtvi. Dok u tradicionalnom poimanju pojma nasilja postoji nerazmjer moći između tjelesne snage nasilnika i žrtve, u elektroničkom nasilju ne mora nasilnik biti taj koji ima jaču tjelesnu snagu, već on može postati žrtva. Elektronički nasilnik uspostavlja taj nerazmjer moći zahvaljujući svojim sposobnostima i informatičkoj pismenosti, tj. znanjima, spretnosti i umijeću korištenja informacijsko-komunikacijske tehnologije (Popović-Ćitić, 2009).

Još jedno bitno obilježje nasilja je to što se ne odvija samo jednom nego se ponavlja, a to se u elektroničkom nasilju odvija tako da nasilnik podijeli zlonamjernu fotografiju ili video zapis žrtve, te ostali sudionici te komunikacije dijele tu istu fotografiju na druge načine što za žrtvu svaki put znači da se nasilje ponavlja. Ostali sudionici često nisu ni svjesni da su i oni postali nasilnici. Patchin i Hinduja (2012) navode kako su žrtve elektroničkog nasilja također i žrtve tradicionalnog vršnjačkog nasilja koje imaju dva puta veću mogućnost postati žrtve elektroničkog nasilja od onih učenika koji ne doživljavaju tradicionalno vršnjačko nasilje u školi.

Dok se u nasilju u školi zna tko je aktivan nasilnik i žrtva ga poznaje, u elektroničkom nasilju žrtva može postati svatko, ali i nasilnikom može postati svatko. Žrtva ne mora poznavati svog nasilnika jer im internet omogućava da ostaju anonimni skrivajući se pod različitim nadimcima, radeći lažne profile na društvenim mrežama, igricama i slično. Prema istraživanjima koje su radili Patchin i Hinduja (2012), 7% žrtava nije znalo tko je nasilnik u elektroničkom nasilju.

Svoj korisnički račun na internetu može stvoriti svatko, kao i pristupiti nekoj mrežnoj stranici i, iako osobe koje koriste internetske servise za komunikaciju većinu vremena komuniciraju sa svojim poznanicima iz stvarnog života, događa se i to da komuniciraju s potpunim strancima. Patchin i Hinduja (2012) u svom istraživanju o elektroničkom nasilju utvrdili su da su se u 84% slučajeva elektroničkog nasilja žrtva i nasilnik poznavali iz stvarnog života. Također, većina onih koji su bili žrtve elektroničkog nasilja su bili i nasilnici iako nisu bili ni svjesni i to kroz osvećivanje nasilnicima, tj. vraćanje istom mjerom. Isto tako, nasilnici koji djeluju u elektroničkom obliku, ne moraju uopće biti nasilnici u stvarnom životu, ali im elektronički oblik daje određenu hrabrost i snagu da se suprotstave ostalima (Agatson, Kowalski i Limber, 2012).

Velika razlika između nasilja u školi i elektroničkog nasilja je to što se žrtva tradicionalnog nasilja u školi kod kuće može osjećati sigurno i daleko od svojih nasilnika, a kad je riječ o elektroničkom nasilju žrtva nije sigurna ni kod kuće jer se elektroničko nasilje odvija u bilo koje vrijeme i bilo gdje se žrtva nalazila (Agatson, Kowalski i Limber, 2012). Agatson, Kowalski i Limber (2012) iz svog istraživanja zaključili su da elektroničko nasilje uglavnom

bude posljedica tradicionalnog nasilja u školi, tj. reakcija okoline na nasilje koje se događa u stvarnom životu.

5. Uloga nastavnika u sprječavanju nasilja i elektroničkog nasilja

Nastavnici su ti koji su odgovorni za djecu u školi pa bi tako trebali i biti prvi koji će prepoznati nasilje među svojim učenicima ako se ono događa u školi. Ponekad se samo iz odnosa između određenih učenika u razredu može prepoznati negativna energija usmjerena jednom učeniku od strane razreda ili od strane drugog učenika. Također se verbalno nasilje ili zlostavljanje može odvijati i tijekom nekog sata kada učenici ismijavaju drugog učenika na što bi nastavnik uvijek trebao reagirati. Nakon prepoznavanja nasilja ili elektroničkog nasilja nastavnici bi ga trebali pokušati spriječiti. Bitno je da škole pouče nastavnike i ostale suradnike kako prepoznati znakove nasilja, kako reagirati i kako pomoći učenicima koji su žrtve, ali i nasilnici.

5.1. Prepoznavanje nasilja i elektroničkog nasilja

Tjelesno nasilje češće se brzo prepoznaje zbog vidljivih ozljeda ili sličnih situacija, dok se verbalno nasilje ne prepoznaje toliko često iako je izraženije i najčešći je oblik nasilja. Olweus (1998) navodi znakove koji će omogućiti nastavnicima prepoznati žrtve i nasilnike. Postoje primarni i sekundarni znakovi. Primarni su izravni i jasni, povezani sa situacijom nasilnik i žrtva, dok sekundarni pokazatelji nisu toliko čvrsti i izravni i potrebno je provesti detaljniju istragu kako bi se došlo do zaključaka (Olweus, 1998). Znakovi po kojima se može prepoznati žrtva u školi navedeni su u Tablici 2.

Tablica 2. Mogući znakovi žrtve u školi (temeljeno na Olweus, 1998, str. 60-62)

Mogući znakovi žrtve u školi	
PRIMARNI ZNAKOVI	SEKUNDARNI ZNAKOVI
<p>nasilnici zadirkuju žrtve na neugodan način, grde ih, rugaju se žrtvama, omalovažavaju ih, ismijavaju, zastrašuju, ponižavaju, prijete i zapovijedaju im</p> <p>nasilnici se smiju na račun žrtava, potežu ih, guraju, gađaju, udaraju</p> <p>žrtve su bespomoćne u svađama i nastoje se izvući iz njih plačući</p> <p>nasilnici žrtvama uzimaju i oštećuju stvari, novac ili ostale predmete</p> <p>žrtve imaju poderanu odjeću, modrice, ozljede, posjekotine</p>	<p>isključene su iz skupine vršnjaka za vrijeme odmora, nemaju dobre prijatelje u razredu</p> <p>biraju ih posljednje za momčadi</p> <p>drže se blizine nastavnika tijekom odmora</p> <p>teško govore otvoreno pred razredom, bojažljive su i nesigurne</p> <p>utučene su, nesretne, potištene, plačljive</p> <p>slabi im učinak u školi</p>

Olweus (1998) navodi i znakove prema kojima se mogu prepoznati nasilnici u školi: zadirkuju na neugodan način, zastrašuju, prijete, grde, rugaju se, zapovijedaju, guraju, gađaju stvarima, odabiru slabije i bespomoćne učenike i potiču svoje prijatelje da također sudjeluju u nasilju dok ih oni promatraju i naređuju, često su tjelesno jači od žrtava ili stariji od njih, fizički su uspješniji u igrama ili borbama, imaju snažnu potrebu za vladanjem i podčinjavanjem ostalih učenika, žele provoditi svoju volju, vole se hvalisati zamišljenom moći, nagli su, prkosni, drski i agresivni prema odraslima, okrutni, slabo suosjećaju sa žrtvama, imaju natprosječno samopoštovanje, odaju se kriminalitetu, opijanju i antisocijalnom ponašanju te dobivaju podršku vršnjaka.

Elektroničko nasilje se za razliku od tradicionalnih oblika nasilja teže prepoznaje. Žrtve ili nasilnici uopće ne moraju pokazivati znakove da upravo oni sudjeluju u elektroničkom nasilju. Isto tako, žrtve tradicionalnog nasilja vrlo su vjerojatno i žrtve elektroničkog nasilja. Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek (2010) navode kako će učenici koji su izolirani i uglavnom vrijeme provode na internetu, vjerojatnije postati žrtve elektroničkog nasilja.

5.2. Sprječavanje ili prevencija nasilja i elektroničkog nasilja u školi

Olweus (1998) u svojoj knjizi također predstavlja jedan intervencijski program uklanjanja problema nasilja u školi. Cilj intervencijskog programa je „smanjiti koliko god je moguće – idealno bi bilo i ukinuti u cijelosti – probleme nasilnik/žrtva u školskom okruženju i izvan njega te spriječiti pojavu drugih problema“ (Olweus, 1998, str. 69). Dva bitna čimbenika za ostvarenje ovog cilja su:

1. Da odrasli u školi i kod kuće postanu svjesni problema nasilja
2. Da se odrasli odluče ozbiljno angažirati u mijenjanju stanja (Olweus, 1998).

Mjere intervencijskog programa mogu se primijeniti na školskoj razini, na razini razreda i na individualnoj razini. Ciljana skupina su svi učenici škole na školskoj razini, bili oni žrtve ili nasilnici. Olweus (1998) predlaže sljedeće mjere na razini škole:

- *Dan školskog sastanka*
U slučaju rješavanja problema nasilja na sastanku trebaju biti prisutni ravnatelj, nastavnici, školski psiholog, liječnik i savjetnik te roditelji i izabrani učenici.
- *Nadziranje i izvanškolsko okruženje*
Nastavnici bi za vrijeme odmora trebali nadzirati učenike i njihove aktivnosti kako bi mogli uočiti neobična ponašanja. Trebali bi djeci omogućiti privlačno okruženje koje potiče pozitivne radnje.
- *SOS telefon*
U slučaju da nastavnici ili roditelji nisu reagirali na nasilje koje se događalo u školi žrtva se može javiti na Plavi telefon tj. kontakt koji će omogućiti anonimne telefonske pozive žrtava gdje će se moći povjeriti psihologu.
- *Sastanak udruge roditelja i nastavnika*
Suradnja između roditelja i nastavnika je bitna za rješavanje problema nasilja u školi i roditelje bi trebalo uputiti u to što se događa u školi i kakvi problemi postoje s njihovom djecom.
- *Nastavničke grupe za razvoj društvenog okruženja u školi*
Nastavnici bi trebali osnovati grupe koje će se sastajati jednom tjedno i razmjenjivati iskustva, upoznavati se sa svačijim uspjesima i promašajima te raspravljati o različitim problemima.

Mjere na razini razreda koje predlaže Olweus (1998) su:

- *Razredna pravila u vezi s nasilništvom*
Nastavnik bi u suradnji s učenicima trebao utvrditi pravila ponašanja koja se odnose na nasilje u razredu kako bi se učenici osvijestili problema nasilja.
- *Pohvale*
Nastavnik bi povremeno trebao uputiti pohvalu učenicima u vezi njihovog učenja ili pozitivnog ponašanja.
- *Kazne*
Isto kako bi trebalo pohvaliti pozitivno ponašanje učenika, tako bi trebalo kazniti i ono negativno. Nasilnike bi trebalo kazniti tako da u njima izazove određenu neugodu, na primjer: ozbiljan razgovor u četiri oka, učenik ostaje sjediti ispred ravnateljeva ureda za vrijeme odmora, provodi nekoliko školskih sati u drugom razredu, mora stajati uz nastavnika tijekom odmora, oduzimaju mu se neke povlastice i slično.
- *Razredni sastanak*
Na sastanku bi razred trebao odlučiti o pravilima ponašanja i kaznama za kršenje tih pravila.
- *Kooperativno učenje*
U ovoj vrsti učenja učenici rade na zajedničkom zadatku u malim grupama i tako postaju susretljivi i razvijaju pozitivan odnos jedni prema drugima.
- *Zajedničke pozitivne djelatnosti*
Razred bi trebao povremeno organizirati zajednička druženja i izvan škole kako bi se razvijalo prijateljstvo između učenika.
- *Razredni susreti roditelja i nastavnika*
Roditelji bi od svoje djece također trebali saznati postoji li bilo koja vrsta nasilja u njihovom razredu i o tome pričati s njima.

Mjere na individualnoj razini koje predlaže Olweus (1998) su:

- *Razgovor s nasilnikom*
Nasilnici u razgovoru s nastavnikom moraju shvatiti da nasilništvo nije prihvaćeno i da će se škola potruditi da ono prestane.
- *Razgovor sa žrtvom*
Nastavnici bi trebali žrtvi zajamčiti djelotvornu zaštitu od nasilnika.
- *Razgovor s roditeljima*

Nastavnik treba tražiti suradnju roditelja u rješavanju problema nasilja u koje je uključeno njihovo dijete, bilo ono žrtva ili nasilnik.

- *Razgovorne grupe roditelja zlostavljanih učenika i zlostavljajućih učenika*

Roditelji nasilnika i žrtava trebali bi se suočiti i podijeliti svoje probleme.

- *Promjena razreda ili škole*

Ukoliko se problem nasilja ne može riješiti usprkos svim pokušajima učenici bi se trebali razdvojiti u različite razrede ili čak škole.

Rezultati istraživanja primjene intervencijskog programa u školama u dvije godine pokazuju da je problem nasilja smanjen čak 50%, nije bilo pomaka na smanjenju nasilja izvan škole, tj. na putu do i iz škole, program je smanjio broj novih žrtava, učenici su zadovoljniji školskim životom, smanjio se vandalizam, krađe, tučnjave i opijanje (Olweus, 1998).

Mogućnosti škole u prevenciji nasilja su stvaranje sigurnog okruženja. Maleš i Stričević (2005) smatraju kako bi prevencija trebala biti usmjerena učenicima koji spadaju u „rizične“ skupine. Trebalo bi osigurati sigurno okruženje škole, posebno u vrijeme odmora, obrazovati učitelje za provođenje preventivnog programa protiv nasilja među učenicima, provesti različite programe nenasilnog rješavanja sukoba, odgoja i obrazovanja za prava djeteta, mira, tolerancije i suradnje. S ciljem poboljšanja rješavanja problema nasilja u školama Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti izdaje dva dokumenta: Program aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom i mladima te Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima.

Četiri područja koja pomažu u smanjivanju nasilja u školama su: podizanje svijesti, školska pravila, nadzor i programi (Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek, 2010). Važno je da roditelji i nastavnici, ali i učenici postanu svjesni problema elektroničkog nasilja te njegovih posljedica. Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek (2010) smatraju kako bi se nastavnici trebali usavršavati kako bi mogli roditeljima i učenicima pružiti informacije. Škola bi trebala postaviti određena pravila kojih će se držati kada se i dogodi elektroničko nasilje među njihovim učenicima. Škole bi mogle organizirati određene programe kojima će podržati uzajamno pomaganje među učenicima, kao što su direktno poučavanje vrijednosti, vježbanje empatije i upotrebe priča i drama kojima će smanjiti broj slučajeva elektroničkog nasilja (Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek 2010). Bitno je i da razrednici te nastavnici informatike svoje učenike nauče pravilnom ponašanju prilikom korištenja interneta koje bi također moglo pridonijeti smanjenju slučajeva elektroničkog nasilja jer učenici ne bi dijelili svoju privatnost i osobne podatke toliko lagano već bi ih znali zaštititi ili ignorirati neželjene poruke koje dobivaju. Prema

istraživanjima koje su provodili Agatson, Kowalski i Limber (2012) u kojima su učenici predlagali načine prevencije elektroničkog nasilja, učenici smatraju da bi dijeljenje iskustava o posljedicama elektroničkog nasilja bila dobra strategija za borbu protiv istog.

Sabella (2012) smatra kako bi u sprječavanju nasilja morali pomoći školski savjetnici tako da potiču sigurno školsko okruženje za učenike i uče učenike kako se ponašati ukoliko dožive elektroničko nasilje, tj. kako se suprotstaviti nasilniku, razumjeti elektroničko nasilje te da je važno dijeliti svoje iskustvo s drugima.

5.3. Program aktivnosti za sprječavanje nasilja i elektroničkog nasilja među djecom

Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (2004) izdaje dokument pod nazivom „Program aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom i mladima“ na što je potaknuto istraživanjem Poliklinike za zaštitu djece Grada Zagreba, iz 2003. godine, zbog rezultata koji su pokazali da je više od 20% djece zlostavljano 2 do 3 puta mjesečno. Ciljna dobna skupina su djeca i mladi u dobi do dvadeset i jedne godine života. Povod stvaranju Programa bio je i sve veći porast težih pojava oblika nasilja, posebno uočljiv u odgojnim domovima za djecu i mlade s poremećajima u ponašanju. Program se financira iz sredstava nadležnih državnih tijela.

„Ciljevi Programa su:

- Prevencija pojave novih slučajeva nasilja među djecom i mladima
- Edukacija stručnjaka koji rade s djecom i mladima
- Senzibilizacija roditelja, djece i mladih za problem nasilja među djecom i mladima
- Pružanje sustavne pomoći djeci i mladima žrtvama nasilja
- Znanstveno praćenje pojave nasilja među djecom i mladima“ (Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2004, str. 3).

Mjere sprječavanja nasilja koje su naveli u dokumentu su podijeljene na kratkoročne i dugoročne mjere sprječavanja nasilja među djecom i mladima.

5.3.1. Kratkoročne mjere za sprječavanje nasilja i elektroničkog nasilja među djecom i mladima

Kratkoročne mjere za sprječavanje nasilja su aktivnosti kojima se u najkraćem mogućem roku reagira na problem nasilja među djecom i mladima (Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2004). U dokumentu su naveli četrnaest kratkoročnih mjera koje su se trebale ostvariti u čim kraćem roku.

Neke od njih su: izraditi analizu karakteristika korisnika smještenih u domovima s prijedlogom poboljšanja stanja, uskladiti broj i vrstu stručnih djelatnika u domovima, utvrditi broj vanjskih suradnika, psihologa, istražiti pojavne oblike nasilja među korisnicima domova za djecu i odgojno-obrazovnih ustanovama, zahtijevati od odgojno-obrazovnih ustanova, centara za socijalnu skrb i policijskih postaja da imenuju stručne osobe koje će biti odgovorne za koordiniranje aktivnosti vezanih uz problematiku nasilja u ustanovama, u svakoj odgojno-obrazovnoj ustanovi istaknuti na vidljivom mjestu obavijest da se radi o mjestu s „nultom tolerancijom na nasilje“, postaviti „sandučiće povjerenja“ u koje će djeca i roditelji moći prijaviti slučajeve nasilja te dati svoje prijedloge za rješavanje, izraditi plan postupanja u slučaju nasilja, podržati program UNICEF-a „Škola bez nasilja“ i drugo (Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2004).

5.3.2. Dugoročne mjere za sprječavanje nasilja i elektroničkog nasilja među djecom i mladima

Dugoročne mjere provodit će se kroz duže vrijeme te traže promjenu propisa i kontinuiranu provedbu (Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2004). U dokumentu je navedeno četrdeset dugoročnih mjera, za neke je stavljen rok od par mjeseci u kojima se moraju provesti, a neke do kraja 2004. godine i kontinuirano nakon toga.

Neke od dugoročnih mjera navedenih u dokumentu su: donijeti Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima, uključiti stručna i savjetodavna tijela Vlade Republike Hrvatske (Vijeće za djecu, Savjet za mlade, Povjerenstvo za prevenciju poremećaja u ponašanju, za osobe s invaliditetom i za suzbijanje zlouporabe opojnih droga) u provedbu Programa, analizirati propise koji uređuju sustav odgoja i obrazovanja u odnosu na problematiku nasilja te predložiti izmjene i dopune, voditi evidenciju prijave nasilja među djecom i mladima u svim odgojno-obrazovnim ustanovama, podržati teme javnog priopćavanja o modelima nenasilnog rješavanja sukoba, toleranciji i prihvaćanju različitosti, osigurati stručnu pomoć i materijalna sredstva za rad udruga koje tretiraju pitanje nasilja, izraditi materijale namijenjene djeci, roditeljima i nastavnicima koji se odnose na sprječavanje nasilja, razviti mrežu savjetovaništva, organizirati što veći broj izvanškolskih aktivnosti (sportska natjecanja, radionice) s ciljem razvijanja prijateljstva, druženja i zajedništva, odgajati i obrazovati učenike o pružanju pomoći, pojačati aktivnosti policije za povećanje sigurnosti u školama, predložiti izmjene zakona s ciljem snižavanja dobne granice kaznene odgovornosti za izricanje maloljetničkog zatvora i drugo (Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2004).

5.4. Protokol o postupanju u slučaju nasilja i elektroničkog nasilja među djecom

Nakon Programa aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom i mladima, Ministarstvo obitelji dužno je provoditi određeni protokol o postupanju u slučaju bilo kojeg oblika nasilja među djecom i mladima. Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (2004), u listopadu 2004. godine, izdaje dokument pod nazivom „Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima“ u kojem propisuje obveze nadležnih tijela u slučaju nasilja te oblike i načine suradnje nadležnih tijela uključenih u Program aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom i mladima. Nadležna tijela koja su uključena u protokol o postupanju u slučaju nasilja su odgojno-obrazovne institucije, Centri za socijalnu skrb i Policijske uprave/postaje.

Svaka odgojno-obrazovna institucija mora imati imenovanu stručnu osobu za koordiniranje aktivnosti vezanih uz problematiku nasilja. Prema Ministarstvu obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (2004), ona je, u slučaju prijave nasilja među djecom, dužna:

- Odmah poduzeti sve mjere da se zaustavi nasilno postupanje prema djetetu
- Odmah pozvati službu hitne liječničke pomoći, ukoliko je dijete povrijeđeno
- Obavijestiti roditelje
- Obaviti razgovor s djetetom koje je žrtva nasilja
- Roditeljima dati obavijesti o mogućim oblicima savjetodavne i stručne pomoći djetetu
- Obaviti razgovor s drugom djecom koja imaju spoznaju o nasilju i utvrditi oblik, intenzitet, težinu te vremensko trajanje nasilja
- Obaviti razgovor s djetetom koje je počinilo nasilje
- Pozvati roditelje djeteta koje je počinilo nasilje
- Voditi službene bilješke o poduzetim aktivnostima.

Prema Ministarstvu obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (2004), imenovana stručna osoba u Centru za socijalnu skrb, u slučaju nasilja, dužna je:

- Ispitati slučaj i pribaviti podatke o okolnostima nasilja te obiteljskim prilikama djeteta koje je počinitelj nasilja
- Pozvati roditelje ili zakonske zastupnike djeteta koje je počinilo nasilje i obaviti razgovor
- Izreći promjerene mjere obiteljsko pravne zaštite
- Upoznati roditelje ili zakonske zastupnike djeteta počinitelja nasilja sa štetnošću takvog ponašanja

- Preporučiti roditelje ili zakonske zastupnike djeteta počinitelja nasilja na uključivanje u savjetovanje ili stručnu pomoć
- Nadzirati preporučeno postupanje roditelja prema djetetu, pratiti djetetovo ponašanje
- Voditi odgovarajuće evidencije zaštićenih podataka te bilježiti postupanje Centra za socijalnu skrb.

Prema Ministarstvu obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (2004), imenovana stručna osoba u Policijskoj postaji, u slučaju nasilja, dužna je:

- Uputiti specijaliziranog policijskog službenika za maloljetničku delinkvenciju radi poduzimanja nužnih i neodgodivih mjera na mjestu događaja
- Pribaviti podatke potrebne za razjašnjavanje slučaja
- Provesti kriminalističku obradu maloljetnih počinitelja nasilja u nazočnosti roditelja ili zakonskih zastupnika
- Provesti žurne radnje, podnijeti kaznenu prijavu ako za nju postoji osnovica
- Obavijestiti Centar za socijalnu skrb
- Voditi evidencije zaštićenih podataka o slučajevima prijave.

Prema Ministarstvu obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti (2004), obveze nadležnih tijela koja sudjeluju u sprječavanju i suzbijanju nasilja su:

- Održavanje redovitih sastanaka predstavnika nadležnih tijela, odnosno imenovanih stručnih osoba za koordiniranje aktivnosti vezanih uz problematiku nasilja
- Osigurati drugom nadležnom tijelu podatke o slučaju
- Uspostaviti razmjenu podataka s drugim jedinicama lokalne samouprave u cilju razmjene iskustava
- Uspostaviti suradnju s nevladinim organizacijama, vjerskim zajednicama, obiteljskim savjetovalištim i sličnim udrugama
- Izraditi posebne planove postupanja u slučaju nasilja
- Uspostaviti suradnju sa zdravstvenim ustanovama.

Nadležne ustanove ili tijela trebaju redovito izvještavati roditelje i djecu, poticati da prijavljuju nasilje, promicati modele nenasilne komunikacije, tolerancije i uvažavanja, organizirati tribine, sastanke, priredbe ili ostavljati obavijesti na oglasnim pločama vezano uz problematiku nasilja (Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti, 2004).

6. Uloga roditelja u sprječavanju nasilja i elektroničkog nasilja

Odgojne metode koje koristi roditelj prema svom djetetu utječu na njegovo ponašanje, pogotovo ako su te metode tjelesno kažnjavanje djeteta i nasilni emocionalni izljevi. Česti sukobi, nesuglasice i svađe između roditelja, a naposljetku i rastava, dovode do nesigurnih odnosa za djecu (Olweus, 1998).

Olweus (1998) navodi znakove koji će omogućiti roditeljima prepoznati da su njihova djeca žrtve nasilja u školi. Postoje primarni i sekundarni znakovi. Primarni su izravni i jasni, povezani sa situacijom nasilnik i žrtva, dok sekundarni pokazatelji nisu toliko čvrsti i izravni i potrebno je provesti detaljniju istragu kako bi se došlo do zaključaka (Olweus, 1998). Znakovi po kojima se može prepoznati žrtva kod kuće navedeni su u Tablici 3.

Tablica 3. Mogući znakovi žrtve kod kuće (temeljeno na Olweus, 1998, str. 62-63)

Mogući znakovi žrtve kod kuće	
PRIMARNI ZNAKOVI	SEKUNDARNI ZNAKOVI
dolaze iz škole u poderanoj ili neurednoj odjeći ili s oštećenim knjigama imaju modrice, ozljede, posjekotine, ogrebotine koje ne mogu objasniti	ne dovode prijatelje iz razreda kući i malo vremena provode družeći se s vršnjacima nemaju dobrog prijatelja s kojim bi provodili slobodno vrijeme rijetko ih pozivaju na zabave bezzvoljni su i ustrašeni prilikom odlaska u školu biraju „nelogičan“ put do i iz škole imaju nemiran san gube zanimanje za školski rad i dobivaju lošije ocjene doimaju se nesretnima, tužnima, potištenima traže ili krađu dodatan novac od obitelji

Prema Olweusu (1998), u slučaju nasilja, roditelji nasilnika trebaju objasniti svom djetetu da bilo kakvo nasilje smatraju ozbiljnim problemom i da to neće trpjeti. Predlaže i da roditelji s djetetom dogovore određena pravila ponašanja kojih će se morati držati, a u slučaju kršenja tih pravila ponašanja mora uslijediti kazna. S druge strane, roditelji žrtve trebali bi se obratiti školi ukoliko sumnjaju na nasilje nad njihovim djetetom. Olweus (1998) predlaže uključivanje djeteta u sportsku aktivnost što može poboljšati djetetovo samopouzdanje, poticanje da dijete stekne prijatelje koji imaju slične interese, koji su istih osobina kao i njihovo dijete.

Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek (2010) navode da bi roditelji trebali i kod kuće odrediti određena pravila korištenja računala i obavljati nadzor nad svojom djecom prilikom korištenja interneta ili mobitela, npr. korištenjem određenih alata koji će spriječiti pristup neželjenim internetskim stranicama i sadržajima.

7. Istraživanje

Istraživanje elektroničkog nasilja u školama bilo je povod diplomskom radu o elektroničkom nasilju zbog sve većeg broja napisa u novinama i portalima koji upozoravaju na sve opasnosti i najgore posljedice istog. Rezultati istraživanja poslužiti će školi u kojoj je istraživanje provedeno da dobije uvid u ponašanje svojih učenika na internetu.

Rezultati istraživanja Hrabrog telefona i Poliklinike za zaštitu djece grada Zagreba 2005. godine pokazuju da je 27% djece bilo izloženo neugodnim sadržajima na internetu. Hrabri telefon 2008. godine ponovno provodi istraživanje koje je pokazalo da je 15% djece doživjelo da netko o njima piše neistine, 5% da je netko stavio njihove fotografije uz ružne komentare na internet, a 20% lažno predstavljanje u njihovo ime. Kako današnja djeca sve ranije stupaju u svijet interneta i društvenih mreža jer su time okružena u školi, postoci su sigurno puno viši od ovih iz 2008. godine. Poliklinika za zaštitu djece 2010. provodi još jedno istraživanje u kojem se vidi rast postotaka elektroničkog nasilja gdje je čak 18% djece bilo žrtva elektroničkog nasilja, a njih 11% se izjasnilo kao elektronički nasilnici (Hrabri telefon). Djeca kojima roditelji ne kontroliraju aktivnosti na internetu su češće bila izložena neugodnim situacijama i sadržajima nego djeca kojoj roditelji imaju neku vrstu kontrole nad sadržajima koje posjećuju (Buljan Flander, Krmek, Borovec i Muhek, 2010). S druge strane, u ostalim istraživanjima zaključeno je da ograničavanje aktivnosti djece na internetu od strane roditelja nije nužno zaslužno za sprječavanje elektroničkog nasilja među djecom jer se nasilje odvija na društvenim mrežama koje neki roditelji smatraju sigurnima i ne brane svojoj djeci da ih posjećuju (Mesch, 2009). Zbog toga je povod bio ispitati koje stranice roditelji brane svojoj djeci da ih posjećuju.

7.1. Ciljevi i hipoteze istraživanja

Osnovi cilj istraživanja bio je ispitati postoji li problem elektroničkog nasilja između osnovnoškolaca u međimurskoj školi. Specificirani ciljevi istraživanja bili su istražiti u kojoj mjeri postoji problem elektroničkog nasilja, ispitati ponašanja učenika na internetu, ispitati u kojoj mjeri učenice sudjeluju u elektroničkom nasilju, a u kojoj mjeri učenici te njihova dosadašnja iskustva s elektroničkim nasiljem putem interneta i samo poznavanje pojma elektroničkog nasilja. Za sprječavanje elektroničkog nasilja bitan je i nadzor roditelja nad njihovom djecom koje isto čini jedan dio ovog istraživanja.

Na početku istraživanja postavljene su sljedeće hipoteze:

1. Dječaci provode više vremena koristeći internet nego djevojčice.
2. Učenici 5. i 6. razreda će u manjoj mjeri biti sudionici elektroničkog nasilja, bilo kao nasilnici ili žrtve, nego učenici 7. razreda.
3. Dječaci će u većoj mjeri biti elektronički nasilnici od djevojčica.
4. Djevojčice će u većoj mjeri biti žrtve elektroničkog nasilja od dječaka.
5. Roditelji više kontroliraju učenike 5. razreda nego roditelji učenika 7. razreda.
6. Učenici u 5. razredu će u manjoj mjeri poznavati pojam elektroničkog nasilja od učenika u 7. razredu.

7.2. Metoda

Uzorak

„Uzorak je dio populacije na kojem se provodi istraživanje“ (Lamza Posavec, 2004, str. 82). Uzorak u ovom istraživanju čine učenici i učenice petog, šestog i sedmog razreda Osnovne škole Podturen u Međimurskoj županiji. Učenicima su objašnjeni razlozi istraživanja i podijeljene su im suglasnosti koje su donijeli sljedeći dan svojim razrednicima nakon čega je provedena anketa. Uzorak čini trideset i jedan dobrovoljac mlađih od petnaest godina kojima su roditelji potpisali suglasnosti za sudjelovanje u istraživanju. Postotak odbijanja ankete bio je 38%.

Instrument

Vrsta primijenjenog instrumenta ispitivanja je anketni upitnik. Anketa u užem smislu označava „standardizirani postupak s pomoću kojeg se potiču, prikupljaju i analiziraju izjave odabranih ispitanika s namjerom da se dobije uvid u njihove stavove, mišljenja, preferencije, motive ili oblike ponašanja“ (Lamza Posavec, 2004, str. 71). Izjave se uzimaju iz unaprijed predviđenog anketnog upitnika koji može biti postavljen u pisanom ili usmenom obliku, u ovom istraživanju

on je sastavljen u pismenom obliku. Prema Lamza Posavec (2004) tvorcem moderne ankete smatra se Frederic Le Play koji je skupljao podatke o načinu života radničkih obitelji u europskim zemljama u 19. stoljeću. Iako je svugdje u svijetu povećana upotreba ankete kao metode istraživanja, njezina je stručnost još uvijek ispod zadovoljavajuće razine (Lamza Posavec, 2004).

Postoji više vrsta anketa, ali ona korištena u ovom istraživanju je faktografska anketa koja ispituje ponašanje i navike ispitanika, odnosno učenika osnovne škole. S obzirom na tehniku primjene anketa je provedena u školi, pisanim putem unutar više razreda.

Anketni upitnik o elektroničkom nasilju sastoji se od pet glavnih tematskih blokova pitanja. To su:

- Pristupanje i korištenje internetskih usluga
- Ponašanje učenika prema drugim osobama na internetu
- Ponašanje drugih osoba prema ispitanicima na internetu
- Roditeljske kontrole aktivnosti na internetu
- Osobni podaci o ispitanicima (razred, spol) te poznavanju pojma elektroničkog nasilja.

Anketni upitnik sastoji se od dvadeset pitanja od kojih su pet pitanja zatvorenog tipa, višestrukog izbora, sedam otvorenih pitanja u kojima se tražio kratak odgovor i jedno od tih sedam u kojem se tražilo mišljenje ispitanika. Osam pitanja sastojalo se od više potpitanja s ponuđenom ljestvicom odgovora. Najvažniji tematski blokovi pitanja su pitanja u obliku ljestvice koja se odnose na ponašanje na internetu odnosno slanje ili primanje neugodnih poruka.

Provedba istraživanja

Istraživanje je provedeno u razdoblju od 29. travnja do 10. svibnja 2019. godine u petom, šestom i sedmom razredu Osnovne škole Podturen. Vrsta provedenog istraživanja je pisana terenska anketa u grupama provedena za vrijeme satova razrednih odjela. Uključena je mogućnost da je na valjanost istraživanja utjecao strah od progovaranja o učinjenom ili doživljenom elektroničkom nasilju iako je napomenuto više puta da su odgovori anonimni i djeca nisu nigdje morala upisivati svoja imena.

Način obrade i prikazivanja rezultata

Podaci ispunjenih anketa obrađeni su prema razredu i spolu ispitanika, ovisno o postavljenim hipotezama te su prikazani u tablicama uz objašnjenje prikazanih podataka.

7.3. Rezultati

Prvi dio prikazanih rezultata odnosi se na demografske podatke, odnosno spolnu zastupljenost te razrednu zastupljenost.

Tablica 4. Spolna zastupljenost

Ženski		Muški	
f	%	f	%
15	48.4%	16	51.6%

Kao što Tablica 4 prikazuje, u anketi je, od ukupno trideset i jedne osobe, sudjelovalo 15 (48.4%) učenica i 16 (51.6%) učenika 5., 6. i 7. razreda.

Tablica 5. Razredna zastupljenost

5. razred		6. razred		7. razred	
f	%	f	%	f	%
10	32.3%	11	35.5%	10	32.3%

Od ukupno trideset i jedne osobe, 10 (32.3%) učenika pohađa 5. razred, 11 (35.5%) učenika pohađa 6. razred i 10 (32.3%) učenika pohađa 7. razred.

Drugi dio prikazanih rezultata odnosi se na korištenje internetskih usluga, odnosno prvu tematsku cjelinu anketnog upitnika.

Tablica 6. Koristiš li internet?

Da		Ne		Ne znam	
f	%	f	%	f	%
30	96.8%	1	3.2%	0	0%

Od ukupno trideset i jedne osobe, 30 (96.8%) ih koristi internet, dok je samo 1 (3.2%) osoba označila da ne koristi internet. Za odgovor „ne znam“ nije se odlučio niti jedan ispitanik.

Tablica 7. Koliko vremena dnevno provodiš na internetu?

	Manje od 1 sata		Između 1-2 sata		Između 3-5 sati		Više od 5 sati		Ne koristim internet svakodnevno	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Ukupno	9	29.0%	16	51.6%	5	16.1%	0	0%	1	3.2%
Muški	4	25.0%	8	50.0%	3	18.8%	0	0%	1	3.2%
Ženski	5	33.3%	8	53.3%	2	13.4%	0	0%	0	0%

Podaci prikazani u Tablici 7 pokazuju da polovica (51.6%) ispitanika provodi između 1-2 sata dnevno koristeći internet. Od toga samo 1 ispitanik (3.2%) ne koristi internet svakodnevno. Učenice provode manje vremena koristeći internet nego dječaci. Nitko od ispitanika ne koristi internet više od 5 sati dnevno.

Tablica 8. Zastupljenost uređaja u korištenju internetom

	Nikad		Rijetko		Ponekad		Često		Vrlo često	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Računalo	3	9.7%	13	41.9%	7	22.6%	6	19.4%	2	6.4%
Mobitel	0	0%	1	3.3%	4	13.3%	10	33.4%	15	50.0%
Tablet	17	58.6%	6	20.7%	3	10.3%	1	3.5%	2	6.9%

Na pitanje koliko često pristupaju internetu koristeći računalo, mobitel i tablet, polovica sudionika (50%) odgovorila je da vrlo često internetu pristupaju mobitelom. Više od polovice ispitanika (58.6%) ne pristupa internetu pomoću tableta, dok računalom pristupaju rijetko (41.9%). Postotak onih koji nisu odgovorili na pitanje o mobitelu je 3.2%, odnosno jedan ispitanik, a onih koji nisu odgovorili na pitanje na tabletu je 6.5%, odnosno dva ispitanika. Pod ostale odgovore koji se nisu nalazili u tablici s ljestvicom odgovora ispitanici su naveli da internetu pristupaju još pomoću SmartTV i PlayStation uređaja.

Tablica 9. Korištenost internetskih usluga, mrežnih stranica i aplikacija

	Nikad		Rijetko		Ponekad		Često		Vrlo često	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Facebook	17	54.8%	3	9.7%	5	16.1%	2	6.5%	4	12.9%
Instagram	10	32.3%	2	6.4%	3	9.7%	7	22.6%	9	29.0%
Twitter	29	96.7%	0	0%	0	0%	1	3.3%	0	0%
Snapchat	16	51.6%	1	3.2%	4	12.9%	3	9.7%	7	22.6%
YouTube	0	0%	1	3.2%	0	0%	9	29.0%	21	67.7%
Viber	13	44.8%	3	10.3%	7	24.1%	3	10.3%	3	10.3%
WhatsApp	25	83.3%	1	3.3%	2	6.7%	0	0%	2	6.7%
Facebook Messenger	8	25.8%	4	12.9%	2	6.5%	10	32.3%	6	19.3%
Tumblr	28	96.6%	0	0%	0	0%	0	0%	1	3.4%
Elektronička pošta (npr. Gmail)	13	44.8%	11	37.9%	4	13.8%	0	0%	1	3.4%
Blog	26	86.7%	2	6.7%	1	3.3%	0	0%	1	3.3%
Forum	28	93.3%	1	3.3%	1	3.3%	0	0%	0	0%

Iz prikazanih rezultata u Tablici 9 vidimo da najveća društvena mreža, Facebook, nema toliku popularnost kod osnovnoškolske djece jer ih čak 17 (54.8%) uopće ne koristi Facebook. Najpopularnija internetska usluga kod ispitanika je YouTube koji vrlo često koristi čak 21 (67.7%) ispitanik, a iza nje dolazi Instagram koji vrlo često koristi 9 ispitanika (29.0%). Pet najrjeđe korištenih usluga su Tumblr (96.6%), blog (86.7%), Twitter (96.7%), forum (93.3%) i WhatsApp (83.3%). Osim internetskih usluga, mrežnih stranica i aplikacija navedenih u tablici, ispitanici u manjoj mjeri koriste i Google, Twitch, Pinterest i Tik-Tok.

Tablica 10. Razlozi korištenja interneta

	Nikad		Rijetko		Ponekad		Često		Vrlo često	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Zabava	1	3.2%	4	12.9%	5	16.1%	11	35.5%	10	32.3%
Učenje	2	6.7%	5	16.7%	8	26.7%	10	33.3%	5	16.7%
Pomoć u rješavanju domaće zadaće	4	12.9%	5	16.1%	8	25.8%	9	29.0%	5	16.1%
Pomoć u pisanju lektire	5	16.1%	7	22.6%	10	32.3%	7	22.6%	2	6.5%
Komunikacija s prijateljima/prijateljicama	1	3.2%	1	3.2%	4	12.9%	7	22.6%	18	58.1%
Istraživanje tema koje te zanimaju	4	12.9%	4	12.9%	5	16.1%	9	29.0%	9	29.0%

Na pitanje „Koliko često koristiš internet zbog razloga navedenih u tablici?“ ispitanici su većim djelom označili da vrlo često koriste internet zbog komunikacije s prijateljima/prijateljicama (58.1%), a najmanje koriste kao pomoć u pisanju lektire (16.1%) i rješavanju zadaća (12.9%).

Tablica 11. Koliko često komuniciraš s osobama navedenim u tablici putem interneta?

	Nikad		Rijetko		Ponekad		Često		Vrlo često	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Prijatelj/prijateljica iz razreda ili škole	0	0%	1	3.2%	6	19.4%	11	35.5%	13	41.9%
Rodbina	5	16.1%	4	12.9%	10	32.3%	6	19.4%	6	19.4%
Roditelji	3	10.0%	3	10.0%	4	13.3%	6	20.0%	12	40.0%
Učitelj/učiteljica	21	72.4%	4	13.8%	3	10.3%	0	0%	1	3.4%
Nepoznata osoba	28	90.3%	2	6.5%	1	3.2%	0	0%	0	0%
Osoba koju si upoznao/upoznala na internetu, ali ju ne poznaješ uživo	20	66.7%	7	23.3%	1	3.3%	2	6.7%	0	0%

Ispitanici, putem društvenih mreža, aplikacija za slanje poruka i ostalih mrežnih stranica koje posjećuju, velikim dijelom vrlo često komuniciraju s prijateljima (41.9%) i roditeljima (40.0%). U najmanjoj mjeri komuniciraju s učiteljima (72.4%), nepoznatim osobama (90.3%) i osobom koju znaju samo putem interneta (66.7%). Ono što je zabrinjavajuće je da su 2 (6.5%) ispitanika navela da rijetko komuniciraju s nepoznatom osobom putem interneta, a jedan (3.2%) ponekad komunicira s nepoznatom osobom. Veći postotak ispitanika rijetko komunicira s osobom koju su upoznali na internetu, ali ju ne poznaju uživo, njih (23.3%), jedan (3.3%) ponekad, a čak dvoje (6.7%) često komunicira s osobom koju znaju samo putem interneta.

Treći dio prikazanih rezultata odnosi se na elektroničko nasilje. Ispitanici su u odgovorima s ljestvicom morali označiti koliko često su se našli u određenoj situaciji koja se odnosila na to kako su drugi postupali s njima na internetu. Sve navedene situacije u tablici odgovora odnose se na elektroničko nasilje putem interneta, SMS poruka, blogova, foruma i društvenih mreža. Ispitanicima je prije odgovaranja dana napomena što označava riječ „uvredljiv/uvredljiva“ u ponuđenim situacijama u tablici.

Tablica 12. Ponašanje ispitanika na internetu prema drugim osobama s obzirom na razred ispitanika

	Poslao/poslala sam uvredljiv SMS prijatelju/prijateljici	Poslao/poslala sam uvredljiv SMS s nepoznatog broja upućen prijatelju/prijateljici	Poslao/poslala sam uvredljivu poruku na društvenoj mreži (npr. Facebook)	Poslao/poslala sam uvredljiv komentar na društvenoj mreži (npr. Facebook)	Poslao/poslala sam uvredljivu fotografiju na društvenoj mreži (npr. Facebook)	Poslao/poslala sam uvredljiv video zapis na društvenoj mreži (npr. Facebook)	Poslao/poslala sam poziv u grupu na društvenoj mreži (npr. Facebook) koja ismijava učenika/učenicu tvoje škole ili tebe	Napravio/napravila sam lažan profil na društvenoj mreži (npr. Facebook)	Napravio/napravila sam profil na društvenoj mreži (npr. Facebook) pod imenom nekog učenika/učenice, a da on/ona to nije znao/znala	Napravio/napravila sam web stranicu ili blog s osobnim podacima (ime, prezime, dob, roditelji, škola, spol) druge osobe (učenika/učenice, prijatelja/prijateljice i slično), a da on/ona to nije znao/znala	Napravio/napravila sam web stranicu ili blog koji je ismijavao učenika/učenicu tvoje škole	Napravio/napravila sam grupu na društvenoj mreži (npr. Facebook) koja je ismijavala učenika/učenicu tvoje škole
Ukupno												
Nikad	83.9%	96.8%	96.8%	90.3 %	96.7 %	96.8%	93.5%	90.3 %	96.8%	93.5%	93.5%	90.3 %
Rijetko	12.9%	0%	0%	6.5%	3.4%	3.2%	3.2%	6.5%	0%	0%	0%	6.5 %
Ponekad	3.2%	3.2%	0%	0%	0%	0%	3.2%	0%	0%	0%	3.2%	0%
Često	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	3.2%	0%	3.2%	0%	0%
Vrlo često	0%	0%	3.2%	3.2%	0%	0%	0%	0%	3.2%	3.2%	3.2%	3.2 %
5. razred												
Nikad	90%	100%	90%	80%	100%	100%	100%	100%	100%	90%	90%	90 %
Rijetko	10%	0%	0%	10%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Ponekad	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Često	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Vrlo često	0%	0%	10%	10%	0%	0%	0%	0%	0%	10%	10%	10 %
6. razred												
Nikad	72.7%	90.9%	100%	100%	100%	90.9%	90.9%	72.7 %	90.9%	90.9%	90.9%	90.9 %
Rijetko	18.2%	0%	0%	0%	0%	9.1%	0%	18.2 %	0%	0%	0%	9.1 %
Ponekad	9.1%	9.1%	0%	0%	0%	0%	9.1%	9.1%	0%	0%	9.1%	0%

Često	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	9.1%	0%	0%
Vrlo često	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	9.1%	0%	0%	0%
7. razred												
Nikad	90%	100%	100%	90%	90%	100%	90%	100%	100%	100%	100%	90%
Rijetko	10%	0%	0%	10%	10%	0%	10%	0%	0%	0%	0%	10%
Ponekad	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Često	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Vrlo često	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%

Rezultati prikazani u Tablici 12 jasno prikazuju da elektroničko nasilje postoji u osnovnim školama. Iako većina sudionika nikad nije sudjelovala u navedenim situacijama u tablici odgovora, postoji mali broj onih koji su sudjelovali u više situacija elektroničkog nasilja. Jedna osoba (3.2%) vrlo često sudjeluje u više situacija kao što je slanje uvredljive poruke, uvredljivih komentara na društvenim mrežama, izrade lažnih profila na društvenim mrežama kako bi se predstavljala kao osoba koja nije, izrada web stranica, blogova i grupa na društvenim mrežama u kojima ismijava učenika/učenicu škole. Nekolicina je ispitanika koji rijetko šalju uvredljiv SMS (12.9%), komentar (6.5%), izrađuju lažne profile (6.5%) i grupe u kojima ismijavaju učenike (6.5%). Najviše ispitanika koji su bili nasilnici su učenici 5. i 6. razreda, dok su oni iz 7. razreda ili pažljiviji oko odgovaranja na odgovore zbog mogućih sankcija (iako je više puta napomenuto da je anketa anonimna i da se odgovori ne mogu povezati s nekom osobom) ili stvarno nikad ne sudjeluju u nekim situacijama elektroničkog nasilja. U 5. razredu, samo jedna osoba vrlo često sudjeluje u nekim od situacija iz tablice. Najviše elektroničkih nasilnika, prema rezultatima iz Tablice 12 ima u 6. razredu škole. Iako rijetko sudjeluju u situacijama kao što su slanje uvredljivih SMS poruka (18.2%), slanju uvredljivih video zapisa (9.1%), izradi lažnih profila na društvenim mrežama (18.2%) i izradi grupa u kojima ismijavaju učenike škole (9.1%), ima i onih koji su se odlučili za opciju „Ponekad“ koje se tiču slanja uvredljivih SMS poruka (9.1%), poziva u grupe koje ismijavaju učenike (9.1%) te web stranica s podacima druge osobe (9.1%). Opciju „Često“ ispitanici su odabrali kod situacije izrade web stranica s tuđim podacima (9.1%), a opciju „Vrlo često“ kod izrade profila pod tuđim imenom (9.1%). U 7. razredu, jedna osoba rijetko sudjeluje u nekim od situacija iz tablice.

Tablica 13. Ponašanje ispitanika na internetu prema drugim osobama s obzirom na spol
ispitanika

	Poslao/poslala sam uvredljiv SMS prijatelju/prijateljici	Poslao/poslala sam uvredljiv SMS s nepoznatog broja upućen prijatelju/prijateljici	Poslao/poslala sam uvredljivu poruku na društvenoj mreži (npr. Facebook)	Poslao/poslala sam uvredljiv komentar na društvenoj mreži (npr. Facebook)	Poslao/poslala sam uvredljivu fotografiju na društvenoj mreži (npr. Facebook)	Poslao/poslala sam uvredljiv video zapis na društvenoj mreži (npr. Facebook)	Poslao/poslala sam poziv u grupu na društvenoj mreži (npr. Facebook) koja ismijava učenika/učenicu tvoje škole ili tebe	Napravio/napravila sam lažan profil na društvenoj mreži (npr. Facebook)	Napravio/napravila sam profil na društvenoj mreži (npr. Facebook) pod imenom nekog učenika/učenice, a da on/ona to nije znao/znala	Napravio/napravila sam web stranicu ili blog s osobnim podacima (ime, prezime, dob, roditelji, škola, spol) druge osobe (učenika/učenice, prijatelja/prijateljice i slično), a da on/ona to nije znao/znala	Napravio/napravila sam web stranicu ili blog koji je ismijavao učenika/učenicu tvoje škole	Napravio/napravila sam grupu na društvenoj mreži (npr. Facebook) koja je ismijavala učenika/učenicu tvoje škole
Ukupno												
Nikad	83.9%	96.8%	96.8%	90.3 %	96.7 %	96.8%	93.5%	90.3 %	96.8%	93.5%	93.5%	90.3 %
Rijetko	12.9%	0%	0%	6.5%	3.4%	3.2%	3.2%	6.5%	0%	0%	0%	6.5 %
Ponekad	3.2%	3.2%	0%	0%	0%	0%	3.2%	0%	0%	0%	3.2%	0%
Često	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	3.2%	0%	3.2%	0%	0%
Vrlo često	0%	0%	3.2%	3.2%	0%	0%	0%	0%	3.2%	3.2%	3.2%	3.2 %
Muški												
Nikad	81.3%	100%	93.8%	81.3 %	93.3 %	100%	93.8%	93.8 %	100%	93.8%	93.8%	87.5 %
Rijetko	12.5%	0%	0%	12.5 %	6.7%	0%	6.3%	6.3%	0%	0%	0%	6.3 %
Ponekad	6.3%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Često	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Vrlo često	0%	0%	6.3%	6.3%	0%	0%	0%	0%	0%	6.3%	6.3%	6.3 %
Ženski												
Nikad	86.7%	93.3%	100%	100%	100%	93.3%	93.3%	86.7 %	93.3%	93.3%	93.3%	93.3 %
Rijetko	13.3%	0%	0%	0%	0%	6.7%	0%	6.7%	0%	0%	0%	6.7 %
Ponekad	0%	6.7%	0%	0%	0%	0%	6.7%	0%	0%	0%	6.7%	0%

Često	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	6.7%	0%	6.7%	0%	0%
Vrlo često	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	6.7%	0%	0%	0%

Tablica 13 prikazuje koliko često ispitanici sudjeluju u elektroničkom nasilju prema drugim osobama na internetu s obzirom na spol, odnosno koliko često postaju elektronički nasilnici. Kao što je vidljivo u rezultatima, kod muških ispitanika ima više odgovora u kojima jedna osoba (6.3%) vrlo često sudjeluje u situacijama kao što su slanje uvredljivih poruka na društvenim mrežama, slanje uvredljivih komentara na društvenim mrežama, izrada web stranica, blogova, grupa koje ismijavaju učenike njihove škole. Kod ženskog djela ispitanika samo je jedna osoba (6.7%) vrlo često uključena u situaciju koja se odnosi na izradu lažnog profila na društvenoj mreži pod imenom drugog učenika/učenice. Jedan (6.3%) muški ispitanik ponekad sudjeluje u situaciji slanja uvredljive SMS poruke, dok dva (12.5%) ispitanika rijetko sudjeluju u istoj situaciji. Dva (12.5%) ispitanika rijetko sudjeluju u slanju uvredljivih komentara na društvenim mrežama, jedan (6.7%) rijetko sudjeluje u slanju uvredljivih fotografija, slanju poziva u grupu koja ismijava nekoga, izradi lažnog profila i izradi grupe na društvenoj mreži koja ismijava učenika/učenicu njihove škole. Kod ženskog djela ispitanika jedna (6.7%) osoba često sudjeluje u izradi lažnog profila na društvenoj mreži i izradi web stranice ili bloga s osobnim podacima druge osobe. Jedna (6.7%) osoba ponekad sudjeluje u slanju uvredljive SMS poruke s nepoznatog broja, slanju poziva u grupu koja ismijava nekoga i izradi web stranice ili bloga koja ismijava nekog učenika/učenicu. Dvije (13.3%) ispitanice rijetko sudjeluju u slanju uvredljivih SMS poruka, jedna (6.7%) u slanju uvredljivog video zapisa, izradi lažnog profila i izradi grupe koja ismijava drugog učenika/učenicu škole. Kod muškog djela ispitanika nitko nikad nije sudjelovao u slanju uvredljive SMS poruke s nepoznatog broja, slanju uvredljivog video zapisa i izradi lažnog profila s osobnim podacima drugog učenika/učenice. Ženski dio ispitanika nikad ne sudjeluje u situacijama kao što su slanje uvredljivih poruka, fotografija i komentara na društvenim mrežama.

Četvrti dio prikazanih rezultata odnosi se također na elektroničko nasilje, ali s obzirom na to kako su drugi postupali s učenicima na internetu, odnosno cilj je bio ispitati jesu li ispitanici ikad bili žrtve elektroničkog nasilja na internetu. Rezultati su prikazani u Tablici 14 s obzirom na razred i Tablici 15 s obzirom na spol ispitanika.

Tablica 14. Ponašanje drugih osoba na internetu prema ispitanicima s obzirom na razred
ispitanika

	Primio/primila sam uvredljiv SMS od prijatelja/prijateljice	Primio/primila sam uvredljiv SMS s nepoznatog broja	Primio/primila sam uvredljivu poruku na društvenoj mreži (npr. Facebook)	Primio/primila sam uvredljiv komentar na društvenoj mreži (npr. Facebook)	Primio/primila sam uvredljivu fotografiju na društvenoj mreži (npr. Facebook)	Primio/primila sam uvredljiv video zapis na društvenoj mreži (npr. Facebook)	Primio/primila sam poziv u grupu na društvenoj mreži (npr. Facebook) koja ismijava učenika/učenicu moje škole	Primio/primila sam poziv u grupu na društvenoj mreži (npr. Facebook) koja ismijava mene	Vidio/vidjela sam lažan profil na društvenoj mreži (npr. Facebook)	Vidio/vidjela sam profil na društvenoj mreži (npr. Facebook) pod svojim imenom, a nisam ga napravio/napravila sam/sama	Vidio/vidjela sam web stranicu ili blog sa svojim osobnim podacima (ime, prezime, dob, roditelji, škola, spol), a nisam ga napravio/napravila sam/sama	Vidio/vidjela sam web stranicu ili blog koji je ismijavao mene	Vidio/vidjela grupu na društvenoj mreži (npr. Facebook) koja je ismijavala mene
Ukupno													
Nikad	64.5 %	80.6 %	77.4 %	83.3 %	83.9 %	90.3 %	96.8%	93.5 %	61.3 %	96.8%	96.8%	96.8 %	96.8 %
Rijetko	22.6 %	6.5 %	16.1 %	10%	3.2 %	3.2 %	3.2%	6.5 %	9.7 %	0%	3.2%	3.2%	3.2%
Ponekad	9.7 %	6.5 %	0%	3.3%	3.2 %	3.2 %	0%	0%	25.8 %	0%	0%	0%	0%
Često	0%	6.5 %	3.2 %	3.3%	3.2 %	3.2 %	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Vrlo često	3.2 %	0%	3.2 %	0%	0%	0%	0%	0%	3.2 %	3.2%	0%	0%	0%
5. razred													
Nikad	70 %	80 %	80 %	100%	90 %	100 %	100%	100 %	100 %	90%	90%	100%	100%
Rijetko	20 %	0%	10 %	0%	10 %	0%	0%	0%	0%	0%	10%	0%	0%
Ponekad	0%	10 %	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Često	0%	10 %	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Vrlo često	10 %	0%	10 %	0%	0%	0%	0%	0%	0%	10%	0%	0%	0%
6. razred													
Nikad	54.5 %	72.7 %	81.8 %	72.7 %	81.8 %	81.8 %	100%	100 %	63.6 %	100%	100%	100%	100%
Rijetko	27.3 %	18.2 %	9.1 %	18.2 %	9.1 %	9.1 %	0%	0%	9.1 %	0%	0%	0%	0%

Ponekad	18.2 %	9.1 %	0%	0%	0%	0%	0%	0%	18.2 %	0%	0%	0%	0%
Često	0%	0%	9.1 %	9.1%	9.1 %	9.1 %	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Vrlo često	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
7. razred													
Nikad	70 %	90 %	70 %	80%	80 %	90 %	90%	80 %	20%	100%	100%	90%	90%
Rijetko	20 %	0%	30 %	10%	10 %	0%	10%	20 %	20%	0%	0%	10%	10%
Ponekad	10 %	0%	0%	10%	10 %	10 %	0%	0%	50%	0%	0%	0%	0%
Često	0%	10 %	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Vrlo često	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	10%	0%	0%	0%	0%

U usporedbi između Tablice 12 i Tablice 14 vidljivo je da se više ispitanika našlo u situacijama koje ih opisuju kao žrtve elektroničkog nasilja nego kao nasilnike. Nitko od ispitanika koji polaze 5. razred nikad nije sudjelovao u situacijama kao što su primanje uvredljivog komentara na društvenoj mreži, uvredljivog video zapisa, poziva u grupu koja ismijava nekog učenika/učenicu škole, nisu vidjeli web stranicu, blog ili grupu na društvenoj mreži koja bi ismijavala njih. Također, nitko od njih se nikad nije susreo s lažnim profilom na društvenim mrežama, što može značiti i da ga možda nisu ni prepoznali iako su se susreli s njim. Jedan ispitanik (10%) vrlo često viđa svoj lažan profil na društvenim mrežama koji nije napravio sam/sama. Jedan ispitanik (10%) rijetko viđa web stranicu ili blog sa svojim osobnim podacima koji nije napravio sam/sama dok ostali (90%) to nije vidjelo nikad. Jedan ispitanik (10%) rijetko je primio uvredljiv komentar, SMS s nepoznatog broja, poruku ili uvredljivu fotografiju na društvenoj mreži. Dva (20%) ispitanika rijetko primaju uvredljiv SMS od prijatelja/prijateljice dok jedan (10%) prima takav SMS često. Jedan ispitanik vrlo često prima uvredljive poruke na društvenim mrežama.

Nitko od ispitanika 6. razreda nikad nije primio poziv u grupu koja ismijava učenika/učenicu njegove škole ili samog ispitanika, vidio profil na društvenoj mreži pod svojim imenom, web stranicu ili blog sa svojim osobnim podacima, web stranicu, blog ili grupu koja je ismijavala samog ispitanika. Ponekad (18.2%) ili rijetko (9.1%) ispitanici 6. razreda viđaju lažan profil na društvenim mrežama. Rijetko primaju uvredljiv SMS od prijatelja/prijateljice (27.3%), uvredljiv SMS s nepoznatog broja (18.2%), uvredljivu poruku na društvenoj mreži (9.1%),

uvredljiv komentar (18.2%), uvredljivu fotografiju (9.1%) i uvredljiv video zapis (9.1%). Po jedan ispitanik (9.1%) često prima uvredljive poruke, komentare, fotografije i video zapise na društvenim mrežama. Iz Tablice 14 je vidljivo da postoji više žrtava elektroničkog nasilja u 6. razredu nego u 5.

Što se tiče 7. razreda, nitko od ispitanika nikad nije sudjelovao samo u dvije situacije u kojima nikad nisu vidjeli profil ili web stranicu sa svojim podacima koju nisu napravili sami. Jedan ispitanik (10%) često prima uvredljive SMS poruke s nepoznatog broja, dok dvoje (20%) rijetko prima uvredljive SMS poruke od prijatelja/prijateljice, a jedan (10%) ponekad. Troje (30%) ih rijetko prima uvredljive poruke na društvenim mrežama, jedan (10%) rijetko prima uvredljive komentare, a jedan (10%) ih prima ponekad, dok ostatak ispitanika nikad ne prima uvredljive poruke (70%) ili uvredljive komentare (80%) na društvenim mrežama. Jedan ispitanik (10%) rijetko prima uvredljive fotografije, a jedan (10%) ponekad. Jedan (10%) ponekad primi uvredljiv video zapis, jedan (10%) rijetko prima poziv u grupu na društvenoj mreži koja ismijava učenika/učenicu njegove škole. Čak dvoje (20%) ih je rijetko primilo poziv u grupu na društvenoj mreži koja je ismijavala njih, a samo jedan (10%) je vidio takvu grupu koja je ismijavanja njega. Više od 50% ih se ponekad ili vrlo često sreće s lažnim profilom na društvenim mrežama. Za razliku od 5. i 6. razreda, u 7. vidimo veći postotak žrtava elektroničkog nasilja.

Tablica 15. Ponašanje drugih osoba na internetu prema ispitanicima s obzirom na spol
ispitanika

	Primio/primila sam uvredljiv SMS od prijatelja/prijateljice	Primio/primila sam uvredljiv SMS s nepoznatog broja	Primio/primila sam uvredljivu poruku na društvenoj mreži (npr. Facebook)	Primio/primila sam uvredljiv komentar na društvenoj mreži (npr. Facebook)	Primio/primila sam uvredljivu fotografiju na društvenoj mreži (npr. Facebook)	Primio/primila sam uvredljiv video zapis na društvenoj mreži (npr. Facebook)	Primio/primila sam poziv u grupu na društvenoj mreži (npr. Facebook) koja ismijava učenika/učenicu moje škole	Primio/primila sam poziv u grupu na društvenoj mreži (npr. Facebook) koja ismijava mene	Vidio/vidjela sam lažan profil na društvenoj mreži (npr. Facebook)	Vidio/vidjela sam profil na društvenoj mreži (npr. Facebook) pod svojim imenom, a nisam ga napravio/napravila sam/sama	Vidio/vidjela sam web stranicu ili blog sa svojim osobnim podacima (ime, prezime, dob, roditelji, škola, spol), a nisam ga napravio/napravila sam/sama	Vidio/vidjela sam web stranicu ili blog koji je ismijavao mene	Vidio/vidjela grupu na društvenoj mreži (npr. Facebook) koja je ismijavala mene
Ukupno													
Nikad	64.5 %	80.6 %	77.4 %	83.3 %	83.9 %	90.3 %	96.8%	93.5 %	61.3 %	96.8%	96.8%	96.8 %	96.8 %
Rijetko	22.6 %	6.5 %	16.1 %	10%	3.2 %	3.2 %	3.2%	6.5 %	9.7 %	0%	3.2%	3.2%	3.2%
Ponekad	9.7 %	6.5 %	0%	3.3%	3.2 %	3.2 %	0%	0%	25.8 %	0%	0%	0%	0%
Često	0%	6.5 %	3.2 %	3.3%	3.2 %	3.2 %	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Vrlo često	3.2 %	0%	3.2 %	0%	0%	0%	0%	0%	3.2 %	3.2%	0%	0%	0%
Muški													
Nikad	68.8 %	81.3 %	75 %	81.3 %	87.5 %	100 %	93.8%	87.5 %	62.5 %	93.8%	93.8%	93.8 %	93.8 %
Rijetko	12.5 %	6.3 %	18.8 %	6.3%	6.3 %	0%	6.3%	12.5 %	12.5 %	0%	6.3%	6.3%	6.3%
Ponekad	12.5 %	6.3 %	0%	6.3%	6.3 %	0%	0%	0%	25%	0%	0%	0%	0%
Često	0%	6.3 %	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	6.3%	0%	0%	0%
Vrlo često	6.3 %	0%	6.3 %	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%
Ženski													
Nikad	60 %	80 %	80 %	80%	80 %	80 %	100%	100 %	60%	100%	100%	100%	100%
Rijetko	33.3 %	6.7 %	13.3 %	13.3 %	13.3 %	6.7 %	0%	0%	6.7 %	0%	0%	0%	0%

Ponekad	6.7 %	6.7 %	0%	0%	0%	6.7 %	0%	0%	20%	0%	0%	0%	0%
Često	0%	6.7 %	6.7 %	6.7%	6.7 %	6.7 %	0%	0%	6.7 %	0%	0%	0%	0%
Vrlo često	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	6.7 %	0%	0%	0%	0%

Iz Tablice 15 vidljivo je da su muški ispitanici, odnosno učenici, u većoj mjeri žrtve elektroničkog nasilja nego djevojčice. Dok su učenici rijetko primali pozive u grupe, vidali web stranice ili blogove s njihovim podacima, a nisu ih radili sami, njih 6.3%, učenice nikad nisu primale takve pozive ili vidale slične web stranice. Jedan učenik (6.3%) često vidi lažan profil s njegovim osobnim podacima, prima uvredljive SMS poruke ili poruke na društvenim mrežama. 40% učenica se rijetko (6.7%), ponekad (20%), često (6.7%) ili vrlo često (6.7%) susreće s lažnim profilima, dok učenici samo ponekad (25%) ili rijetko (12.5%) viđaju takve profile. Učenice rijetko primaju uvredljive poruke (13.3%), komentar (13.3%), fotografije (13.3%) i video zapise (6.7%). Učenici u manjoj mjeri rijetko primaju uvredljive poruke (18.8%), komentare (6.3%) i fotografije (6.3%). Jedna učenica često prima uvredljive SMS poruke s nepoznatog broja (6.7%), uvredljive poruke na društvenim mrežama (6.7%), fotografije i video zapise (6.7%).

Tablica 16. Osobe kojima se obraćaju žrtve nakon doživljenog elektroničkog nasilja

	Nikad		Rijetko		Ponekad		Često		Vrlo često	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Prijatelj/prijateljica	13	44.8%	6	20.7%	3	10.3%	3	10.3%	4	13.8%
Roditelj	13	44.8%	4	13.8%	3	10.3%	3	10.3%	6	20.7%
Učitelj/učiteljica	21	80.8%	3	11.5%	2	7.7%	0	0%	0	0%
Osoba koju znam samo putem interneta, nikad ju nisam vidio/vidjela uživo	24	82.8%	2	6.9%	1	3.4%	1	3.4%	1	3.4%

Nakon što su učenici u tablicama s odgovorima i ljestvicom ponuđenih odgovora označili svoja iskustva s elektroničkim nasiljem, odgovarali su na pitanje kome su se obratili nakon što su doživjeli situacije iz prethodnog pitanja (npr. primanje uvredljive poruke, poziva u grupu koja poziva na vrijeđanje, pristup blogu s uvredljivim sadržajem) i koliko često su se obratili osobama iz tablice. Njih 13 (44.8%) se nikad nije obratilo prijatelju/prijateljici, isto toliko (44.8%) nikad se nije obratilo roditeljima, 21 (80.8%) učitelju/učiteljici i 24 (82.8%) osobi koju znaju samo putem interneta. Njih 6 (20.7%) rijetko se obratilo prijatelju/prijateljici, 4 (13.8%) roditeljima, 3 (11.5%) učitelju/učiteljici, 2 (6.9%) osobi koju znaju samo putem interneta. Ponekad se prijatelju/prijateljici obratilo 3 (10.3%) ispitanika, roditeljima isto toliko, 2 (7.7%) su se obratila učitelju/učiteljici, a samo 1 (3.4%) osobi koju znaju samo putem interneta. Često su se prijateljima obraćala samo 3 (10.3%) ispitanika, roditeljima isto toliko, učiteljima nitko, a osobama na internetu samo 1 (3.4%) ispitanik. Vrlo često su se prijateljima obratila 4 (13.8%) ispitanika, roditeljima čak 6 (20.7%) ispitanika, učiteljima niti jedan, a osobi koju zna putem interneta obratio se samo jedan ispitanik (3.4%). Odgovore koje su navodili ispitanici, a nisu se nalazili u tablici odgovora su brat, sestra i grupa prijatelja.

Peti dio prikazanih rezultata odnosi se na predzadnju tematsku cjelinu anketnog upitnika koji je ispitivao roditeljski nadzor aktivnosti djece na internetu. Rezultati su prikazani s obzirom na razred ispitanika.

Tablica 17. Roditeljski nadzor aktivnosti ispitanika na internetu

	Roditelji provjeravaju moju aktivnost na internetu.	Roditelji znaju koje društvene mreže koristim.	Roditelji su mi prijatelji/pratitelji na društvenim mrežama.	Roditelji mi određuju vrijeme koje mogu provesti na internetu.	Roditelji znaju s kim komuniciram (dopisujem se) na internetu.	Roditelji poznaju sve moje prijatelje s interneta.	Roditelji mi brane posjećivanje određenih mrežnih stranica na internetu (npr. Facebook, Instagram, YouTube, blog i slično).
Ukupno							
Da	56.7%	79.3%	64.5%	35.5%	58.1%	54.9%	22.6%
Nisam siguran/sigurna	20%	13.8%	3.2%	19.4%	22.6%	22.6%	12.9%
Ne	23.3%	6.9%	32.3%	45.2%	19.4%	22.6%	64.5%
5. razred							
Da	90%	88.9%	70%	70%	70%	70%	50%
Nisam siguran/sigurna	10%	11.1%	10%	10%	10%	20%	20%
Ne	0%	0%	20%	20%	20%	10%	30%
6. razred							
Da	40%	80%	54.5%	9.1%	54.5%	72.7%	0%
Nisam siguran/sigurna	10%	0%	0%	36.4%	18.2%	9.1%	18.2%
Ne	50%	20%	45.5%	54.5%	27.3%	18.2%	81.8%
7. razred							
Da	40%	70%	70%	30%	50%	20%	20%
Nisam siguran/sigurna	40%	30%	0%	10%	40%	40%	0%
Ne	20%	0%	30%	60%	10%	40%	80%

Prema rezultatima iz Tablice 17, roditelji učenika 5. razreda najviše kontroliraju aktivnost svoje djece na internetu (90%), dok roditelji 6. i 7. razreda manje (40%). Više od polovice (79.3%) roditelja zna koje društvene mreže njihova djeca koriste, dok 6.9% ne zna. 70% roditelja djece 5. razreda su im prijatelji na društvenim mrežama, u 6. razredu je to samo 54.5% roditelja, a u 7. također 70%. Roditelji djece 5. razreda kontroliraju vrijeme koje njihova djeca provode na internetu u 70% slučajeva, u 6. razredu je taj postotak 9.1%, a u 7. 30%. U 5. razredu samo 20% roditelja ne zna s kim njihova djeca komuniciraju, u 6. razredu je taj postotak 27.3%, a u 7. razredu samo 10%. 70% roditelja djece 5. razreda zna sve njihove prijatelje s interneta, 72.7% roditelja 6. razreda zna njihove prijatelje s interneta, a samo 20% roditelja djece 7. razreda zna njihove prijatelje s interneta. 50% roditelja djece 5. razreda im brane posjećivanje određenih mrežnih stranica, u 6. razredu je taj postotak 0%, a u 7. razredu samo 20%. Stranice koje su naveli ispitanici kojima roditelji brane posjećivanje nekih mrežnih stranica su Facebook, Twitter, blog, YouTube, Instagram i Snapchat.

Zadnja tematska skupina pitanja u anketnom upitniku odnosila se na poznavanje pojma elektroničko nasilje. Rezultati su prikazani s obzirom na razred.

Tablica 18. Poznavanje pojma elektroničko nasilje s obzirom na razred ispitanika

	Da		Nisam siguran/sigurna		Ne	
	f	%	f	%	f	%
Ukupno	21	67.7%	3	9.7%	7	22.6%
5. razred	4	40%	2	20%	4	40%
6. razred	8	72.7%	1	9.1%	2	18.2%
7. razred	9	90%	0	0%	1	10%

Iz Tablice 18 vidljivo je da 40% učenika 5. razreda nikad nije čulo za pojam elektroničko nasilje, 20% nisu sigurni, a 40% je čulo taj pojam. U 6. razredu 72.7% učenika je čulo pojam, 9.1% nisu sigurni, a 18.2% nikad nisu čuli za pojam elektroničko nasilje. U 7. razredu samo jedan učenik nikad nije čuo za pojam elektroničko nasilje, a 90% njih je čulo.

Zadnje pitanje u anketnom upitniku tražilo je od ispitanika da pokuša definirati pojam elektroničkog nasilja. U tome je od ukupno trideset i jednog ispitanika uspjelo 15 (48.4%). U

5. razredu definiciju su znala samo 2 (20%) učenika, u 6. razredu 5 (45.5%) učenika, a u 7. 7 (70%) učenika.

7.4. Rasprava

Hipoteze koje su bile postavljene prije istraživanja su:

1. Dječaci provode više vremena koristeći internet nego djevojčice.
2. Učenici 5. i 6. razreda će u manjoj mjeri biti sudionici elektroničkog nasilja, bilo kao nasilnici ili žrtve, nego učenici 7. razreda.
3. Dječaci će u većoj mjeri biti elektronički nasilnici od djevojčica.
4. Djevojčice će u većoj mjeri biti žrtve elektroničkog nasilja od dječaka.
5. Roditelji više kontroliraju učenike 5. razreda nego roditelji učenika 7. razreda.
6. Učenici u 5. razredu će u manjoj mjeri poznavati pojam elektroničkog nasilja od učenika u 7. razredu.

Prva hipoteza „Dječaci provode više vremena koristeći internet nego djevojčice“ pokazala se točnom jer u Tablici 7 u prethodnom poglavlju vidimo da 21% učenika provodi više od tri sata na internetu, dok je kod učenica taj postotak 13.4%.

Druga hipoteza „Učenici 5. i 6. razreda će u manjoj mjeri biti sudionici elektroničkog nasilja, bilo kao nasilnici ili žrtve, nego učenici 7. razreda“ pokazala se netočnom jer su učenici 5. razreda više puta sudjelovali u elektroničkom nasilju kao što je izrada web stranica, blogova, grupa koje ismijavaju druge učenike, slanje uvredljivih poruka, SMS-ova komentara, fotografija na društvenim mrežama, kao i učenici 6. razreda, za razliku od učenika 7. razreda koji su samo za pojedine situacije označili da su doživjeli rijetko. Učenici 6. razreda u najvećoj mjeri su sudjelovali u elektroničkom nasilju kao nasilnici, a učenici 7. razreda kao žrtve.

Treća hipoteza „Dječaci će u većoj mjeri biti elektronički nasilnici od djevojčica“ pokazala se točna jer je čak jedanaest odgovora bilo više od nikad, a pet odgovora bila su „vrlo često“, dok se kod djevojčica samo jedna osoba odlučila za odgovor „vrlo često“, ali je osam odgovora pokazalo da su i one sudjelovale u nekoj vrsti elektroničkog nasilja, što nije puno manje od dječaka.

Četvrta hipoteza „Djevojčice će u većoj mjeri biti žrtve elektroničkog nasilja od dječaka“ pokazala se netočnom jer na samo jedan ponuđeni odgovor dječaci su svi odgovorili sa „nikad“, dok su za ostale uglavnom odgovarali da su se u navedenim situacijama našli rijetko, ponekad, a neki čak i često i vrlo često. Djevojčice su na čak pet ponuđenih situacija sve odgovorile da

nikad nisu sudjelovale u istima, a njihovi odgovori su za ostale ponuđene uglavnom bili „rijetko“, „ponekad“ i „često“.

Peta hipoteza „Roditelji više kontroliraju učenike 5. razreda nego roditelji učenika 7. razreda“ pokazala se točnom jer je u rezultatima prikazano da 90% roditelja učenika 5. razreda kontrolira njihovu aktivnost na internetu dok je taj postotak kod 6. i 7. razreda 40%. Isto tako, 70% roditelja učenika 5. razreda im određuje koliko vremena smiju provoditi na internetu, dok to u 6. razredu radi samo 9.1% roditelja, a u 7. 30%.

Zadnja hipoteza „Učenici u 5. razredu će u manjoj mjeri poznavati pojam elektroničkog nasilja od učenika u 7. razredu“ također se pokazala točnom jer je u rezultatima navedeno da samo 20% učenika 5. razreda zna definiciju elektroničkog nasilja, a u 7. razredu je taj postotak 70%.

Ukupno je od šest postavljenih hipoteza potvrđeno njih četiri koje pokazuju da dječaci provode više vremena koristeći internet nego djevojčice pa tako i više sudjeluju u elektroničkom nasilju kao nasilnici, učenici 5. razreda u manjoj mjeri poznaju pojam elektroničko nasilje nego učenici 7. razredu i roditelji u većoj mjeri kontroliraju učenike 5. razreda nego one u 7. razredu.

8. Zaključak

Unaprijed postavljeni cilj ovog diplomskog rada bio je istražiti postoji li uopće problem elektroničkog nasilja u jednoj osnovnoj školi te isto tako, ukoliko postoji, ukazati na taj problem. Elektroničko nasilje je nova vrsta nasilja koja se odvija putem interneta i mobilnih telefona, a uključuje slanje uvredljivih poruka, prijetnji, uhođenja, uznemiravanja, izradu lažnih web stranica s osobnim podacima druge osobe, objava fotografija za koje osoba nije dala svoju dozvolu, izrada lažnih profila s tuđim osobnim podacima kako bi se predstavljalo kao ta osoba i nautilo joj se i još mnogo sličnih situacija. Zakonski okviri koji se tiču nasilja među djecom propisani su Konvencijom o pravima djeteta koja je objavljena 1989. godine i odnosi se i na zaštitu djece od zloupotrebe na internetu. Konvencija o pravima djeteta propisuje da niti jedno dijete ne smije biti izloženo miješanju u njegovu privatnost, dom ili obitelj te mu se ne smije nautiti ugled i čast.

Nakon teorijskog pregleda pojmova i uvoda u istraživanje provedena je anketa u Osnovnoj školi Podturen u petom, šestom i sedmom razredu. U anketi je ukupno sudjelovalo trideset i jedan učenik. Anketa je ispitivala ponašanje i navike ispitanika, a provedena je pisanim putem na satovima razrednog odjela. Najvažniji rezultati istraživanja pokazuju da mlađi učenici ne znaju značenje pojma elektroničkog nasilja jer ih je samo 20% uspjelo definirati pojam, ali su u većoj mjeri sudionici istog, za razliku od učenika sedmog razreda kod kojih 70% ispitanika zna definirati pojam elektroničko nasilje, ali isto tako su u manjoj mjeri sudionici nasilja na internetu. Istraživanje je pokazalo da roditelji mlađih učenika više sudjeluju u kontroli aktivnosti na internetu, dok oni roditelji koji imaju učenike u sedmom razredu jako rijetko kontroliraju aktivnosti djece na internetu, iako su samo dvije godine starija. Dječaci su u većoj mjeri sudjelovali u elektroničkom nasilju od djevojčica, kao nasilnici, ali i kao žrtve elektroničkog nasilja.

Kao što prikazuje i istraživanje, iako roditelji kontroliraju aktivnosti svoje djece na internetu, ne postoji značajna razlika od onih koji ne kontroliraju aktivnosti svoje djece u tome hoće li spriječiti elektroničko nasilje. Ono će uvijek postojati u nekoj mjeri, ali da bi se smanjilo bitno je uvesti radionice ili predavanja u školama, kao što predlažu i neki od spomenutih autora, i omogućiti sudjelovanje roditeljima i nastavnom osoblju kako bi mogli spriječiti ili barem smanjiti postotak elektroničkog nasilja. Neka djeca vjerojatno nisu ni svjesna koliko ružne riječi upućene putem interneta mogu nautiti i povrijediti drugo dijete jer u trenutku pisanja poruke ili komentara ne gledaju u lice svoje žrtve pa tako ne vide ni njezinu reakciju koja bi ih možda i spriječila u nasilju.

9. Literatura

1. Agatson, P., Kowalski, R. i Limber, S. (2012). Youth views on cyberbullying. U *Cyberbullying prevention and response: Experts perspectives*, str. 57-71. New York: Routledge.
2. Bergmann, M., & Baier, D. (2018). Prevalence and Correlates of Cyberbullying Perpetration: Findings from a German Representative Student Survey. U *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 15(2), str. 274. doi:10.3390/ijerph15020274
3. Buljan Flander, G., Krmek, M., Borovec, K., i Muhek, R. (2010). *Nasilje preko interneta (cyberbullying)*. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba.
4. Cyberbullying (n.d.). U *Hrabri telefon*. Preuzeto 9.5.2019., s <https://odrasli.hrbritelefon.hr/clanci/cyberbullying/>
5. Kazneni zakon. (2019). U *Narodne novine*. Preuzeto 9.3.2019. s <https://www.zakon.hr/z/98/Kazneni-zakon>
6. Kleveta. (1999). U *Hrvatska enciklopedija*. Preuzeto 9.3.2019. s <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=31870>
7. Lalić, D. (1999). Neki socijalni aspekti nasilničkog ponašanja među mladima. U *Agresivnost (nasilje) u školi*, str. 43-53. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
8. Lamza Posavec, V. (2004). *Metode društvenih istraživanja : Skripta*. Zagreb: Hrvatski studiji.
9. Maleš, D., i Stričević, I. (2005). *Zlostavljanje među učenicima može se spriječiti : Priručnik za učitelje i stručne suradnike*. Zagreb: Udruženje Djeca prva.
10. Mesch, G. S. (2009). Parental Mediation, Online Activities, and Cyberbullying. U *Cyberpsychology & Behavior*, 12(4), str. 387-393. New York : Mary Ann Liebert.
11. Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti. (2004). *Protokol o postupanju u slučaju nasilja među djecom i mladima*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.
12. Ministarstvo obitelji, branitelja i međugeneracijske solidarnosti. (2004). *Program aktivnosti za sprječavanje nasilja među djecom i mladima*. Zagreb: Vlada Republike Hrvatske.
13. Nasilje. (1999). U *Hrvatska enciklopedija*. Preuzeto 4.3.2019. s <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=43033>

14. Olweus, D. (1998). *Nasilje među djecom u školi : Što znamo i što možemo učiniti*. Zagreb: Školska knjiga.
15. Patchin, J. W., i Hinduja, S. (2012). Cyberbullying: An update and synthesis of the research. U *Cyberbullying prevention and response: Experts perspectives*, str. 13-35. New York: Routledge.
16. Popović-Čitić, B. (2009). Vršnjačko nasilje u sajber prostoru. U *Temida*, 12(3), str. 43-62. Preuzeto 9.3.2019. s http://www.vds.rs/File/Tem_0903.pdf
17. Rigby, K. (2003). Consequences of Bullying in Schools. *The Canadian Journal of Psychiatry*, 48(9), str. 583-590. Preuzeto 14.5.2019. s <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/070674370304800904>
18. Rigby, K. (2006). *Zlostavljanje u školama i što možemo učiniti?* Zagreb: Mosta.
19. Sabella, R. (2012). Cyberbullying: How school counselors can help. U *Cyberbullying prevention and response: Experts perspectives*, str. 72-92. New York: Routledge.
20. Ujedinjeni narodi. (1989). *Konvencija o pravima djeteta*. New York: Ujedinjeni narodi. Preuzeto 7.3.2019. s <https://www.unicef.hr/konvencija-o-pravima-djeteta/>
21. Uvreda. (1999). U *Hrvatska enciklopedija*. Preuzeto 9.3.2019. s <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=63546>
22. Willard, N. E. (2007). *Educator's guide to cyberbullying and cyberthreats*. Center for safe and responsible use of the Internet. Preuzeto 9.3.2019. s <https://education.ohio.gov/getattachment/Topics/Other-Resources/School-Safety/Safe-and-Supportive-Learning/Anti-Harassment-Intimidation-and-Bullying-Resource/Educator-s-Guide-Cyber-Safety.pdf.aspx>
23. WWW. (1999). U *Hrvatska enciklopedija*. Preuzeto 9.3. 2019. s <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=66413>

10. Popis tablica

Tablica 1. Oblici nasilja (temeljeno na Rigby, 2006, str. 19)

Tablica 2. Mogući znakovi žrtve u školi (temeljeno na Olwelus, 1998, str. 60-62)

Tablica 3. Mogući znakovi žrtve kod kuće (temeljeno na Olwelus, 1998, str. 62-63)

Tablica 4. Spolna zastupljenost

Tablica 5. Razredna zastupljenost

Tablica 6. Koristiš li internet?

Tablica 7. Koliko vremena dnevno provodiš na internetu?

Tablica 8. Zastupljenost uređaja u korištenju internetom

Tablica 9. Korištenost internetskih usluga, mrežnih stranica i aplikacija

Tablica 10. Razlozi korištenja interneta

Tablica 11. Koliko često komuniciraš s osobama navedenim u tablici putem interneta?

Tablica 12. Ponašanje ispitanika na internetu prema drugim osobama s obzirom na razred ispitanika

Tablica 13. Ponašanje ispitanika na internetu prema drugim osobama s obzirom na spol ispitanika

Tablica 14. Ponašanje drugih osoba na internetu prema ispitanicima s obzirom na razred ispitanika

Tablica 15. Ponašanje drugih osoba na internetu prema ispitanicima s obzirom na spol ispitanika

Tablica 16. Osobe kojima se obraćaju žrtve nakon doživljenog elektroničkog nasilja

Tablica 17. Roditeljski nadzor aktivnosti ispitanika na internetu

Tablica 18. Poznavanje pojma elektroničko nasilje s obzirom na razred ispitanika

11. Prilozi

Obrazac za pristanak roditelja

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti
Ivana Lučića 3

Škola: Osnovna škola Podturen
Razred: 5., 6., 7.
Mjesto, školska godina: Podturen, šk.god.
2018.2019.

Poštovani roditelji,

Vida Premuš, student/studentica diplomskog studija nastavničke informatike na Odsjeku za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, provodi istraživanje u svrhu pisanja svojega diplomskog rada na temu Elektroničko nasilje u školama. Sudjelovanje u istraživanju je dobrovoljno, a prikupljeni anonimni podaci koristit će se u svrhu statističke obrade za potrebe istraživačkog dijela diplomskog rada.

Opis istraživanja: Upitnik se sastoji od 20 pitanja u kojima učenici zaokružuju odgovore koji se odnose na njih. Pitanja su podijeljena u 5 skupina koja se tiču pristupanja internetu i korištenje internetskih usluga, ponašanja na internetu i ponašanja drugih učenika ili osoba prema ispitanicima na internetu, ograničenja u pristupu internetu od strane roditelja, pitanja o razredu, spolu i poznavanju pojma „elektroničko nasilje“. Ispunjavanje upitnika trajat će 15-ak minuta.

SUGLASNOST

Suglasan sam da moje dijete _____
(ime i prezime, razred)

sudjeluje u istraživanju.

(Ukoliko ste suglasni, molimo Vas da zaokružite DA, a ukoliko niste suglasni, molimo Vas da zaokružite NE)

DA

NE

_____
(vlastoručni potpis roditelja)

_____
(mjesto, datum)

Anketni upitnik

Filozofski fakultet Zagreb

Odsjek za informacijske i komunikacijske znanosti

Poštovani učenici,

ovaj upitnik sačinjen je u svrhu istraživanja elektroničkog nasilja u školama u Republici Hrvatskoj, te će poslužiti za izradu diplomskog rada na temu „Elektroničko nasilje u školama“. Diplomski rad prijavljen je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, na Odsjeku za informacijske i komunikacijske znanosti, smjeru nastavničke informatike. U anketu su uključeni učenici Osnovne škole Podturen. Vaši odgovori su mi od velike važnosti i nadam se da ćete odvojiti do 15-ak minuta vremena kako biste popunili ovaj upitnik. Ispunjavanje upitnika je anonimno i dobrovoljno, te vas molim da na svako pitanje odgovarate iskreno.

Napominjem kako će podaci služiti isključivo za izradu diplomskog rada na temu „Elektroničko nasilje u školama“.

Unaprijed zahvaljujem na suradnji.

S poštovanjem,

Studentica

Vida Premuš

Anketa o elektroničkom nasilju

Prva skupina pitanja odnosi se na pristupanje i korištenje internetskih usluga.

1. Koristiš li internet?

- a) Da
- b) Ne
- c) Ne znam

2. Koliko vremena dnevno provodiš na internetu?

- a) Manje od 1 sata
- b) Između 1-2 sata
- c) Između 3-5 sati
- d) Više od 5 sati
- e) Ne koristim internet svakodnevno

3. Koliko često pristupaš internetu koristeći niže navedene uređaje?

Za svaki navedeni uređaj odgovori zaokruživanjem broja za koji smatraš da najbolje opisuje koliko često, pomoću tog uređaja, pristupaš internetu. Brojevi predstavljaju sljedeće odgovore:

<i>1 = nikad</i>
<i>2 = rijetko (1 ili 2 puta tijekom posljednjih mjesec dana)</i>
<i>3 = ponekad (1-3 puta tjedno)</i>
<i>4 = često (1-2 puta dnevno)</i>
<i>5 = vrlo često (3 ili više puta dnevno)</i>

	Nikad	Rijetko	Ponekad	Često	Vrlo često
Računalo	1	2	3	4	5
Mobitel	1	2	3	4	5
Tablet	1	2	3	4	5

4. Koristiš li za pristup internetu uređaj koji nije naveden? Ukratko napiši koji je to uređaj.

---

5. Koliko često koristiš navedene internetske usluge, mrežne stranice ili aplikacije?

Za svaku navedenu internetsku uslugu, mrežnu stranicu ili aplikaciju odgovori zaokruživanjem broja za koji smatraš da najbolje opisuje koliko često ih koristiš ili posjećuješ. Brojevi predstavljaju sljedeće odgovore:

<i>1 = nikad</i>
<i>2 = rijetko (1 ili 2 puta tijekom posljednjih mjesec dana)</i>
<i>3 = ponekad (1-3 puta tjedno)</i>
<i>4 = često (1-2 puta dnevno)</i>
<i>5 = vrlo često (3 ili više puta dnevno)</i>

	Nikad	Rijetko	Ponekad	Često	Vrlo često
Facebook	1	2	3	4	5
Instagram	1	2	3	4	5
Twitter	1	2	3	4	5
Snapchat	1	2	3	4	5
YouTube	1	2	3	4	5
Viber	1	2	3	4	5
WhatsApp	1	2	3	4	5
Facebook Messenger	1	2	3	4	5
Tumblr	1	2	3	4	5
Blog	1	2	3	4	5
Elektronička pošta (npr. Gmail)	1	2	3	4	5
Forum	1	2	3	4	5

6. Koristiš li neke druge internetske usluge, mrežne stranice ili aplikacije koje nisu navedene? Ukratko napiši koje su to.

---

7. Koliko često koristiš internet zbog ovih razloga?

Za svaki navedeni razlog korištenja interneta odgovori zaokruživanjem broja za koji smatraš da najbolje opisuje koliko često pristupaš internetu upravo iz tog razloga. Brojevi predstavljaju sljedeće odgovore:

<i>1 = nikad</i>
<i>2 = rijetko (1 ili 2 puta tijekom posljednjih mjesec dana)</i>
<i>3 = ponekad (1-3 puta tjedno)</i>
<i>4 = često (1-2 puta dnevno)</i>
<i>5 = vrlo često (3 ili više puta dnevno)</i>

	Nikad	Rijetko	Ponekad	Često	Vrlo često
Zabava	1	2	3	4	5
Učenje	1	2	3	4	5
Pomoć u rješavanju domaće zadaće	1	2	3	4	5
Pomoć u pisanju lektire	1	2	3	4	5
Komunikacija s prijateljima/prijateljicama	1	2	3	4	5
Istraživanje tema koje te zanimaju	1	2	3	4	5

8. Koristiš li internet zbog nekih drugih razloga? Ukratko napiši koji su to razlozi.

---

9. Koliko često komuniciraš s osobama navedenima u tablici putem društvenih mreža (npr. Facebook), aplikacija za slanje poruka i ostalih mrežnih stranica koje posjećuješ?

Za svaku navedenu osobu odgovori zaokruživanjem broja za koji smatraš da najbolje opisuje koliko često, pomoću društvenih mreža, aplikacija i ostalih mrežnih stranica, komuniciraš s tom osobom. Brojevi predstavljaju sljedeće odgovore:

<i>1 = nikad</i>
<i>2 = rijetko (1 ili 2 puta tijekom posljednjih mjesec dana)</i>
<i>3 = ponekad (1-3 puta tjedno)</i>
<i>4 = često (1-2 puta dnevno)</i>
<i>5 = vrlo često (3 ili više puta dnevno)</i>

	Nikad	Rijetko	Ponekad	Često	Vrlo često
Prijatelj/prijateljica iz razreda ili škole	1	2	3	4	5
Rodbina	1	2	3	4	5
Roditelji	1	2	3	4	5
Učitelj/učiteljica	1	2	3	4	5
Nepoznata osoba	1	2	3	4	5
Osoba koju si upoznao/upoznala na internetu, ali ju ne poznaješ uživo	1	2	3	4	5

10. Komuniciraš li s nekim drugim osobama koje nisu navedene u tablici? Ukratko napiši koje su to osobe.

Druga skupina pitanja odnosi se na to kako se ti ponašaš na internetu prema drugim osobama.

11. Koliko često si se našao/našla u situacijama navedenim u tablici?

Za svaku navedenu situaciju odgovori zaokruživanjem broja za koji smatraš da najbolje opisuje koliko često si se našao/našla u navedenoj situaciji. Brojevi predstavljaju sljedeće odgovore:

1 = nikad
2 = rijetko (1 ili 2 puta tijekom posljednjih mjesec dana)
3 = ponekad (1-3 puta tjedno)
4 = često (1-2 puta dnevno)
5 = vrlo često (3 ili više puta dnevno)

Napomena: Uvredljiva poruka uključuje nazivanje nekog pogrdnim i ružnim riječima, vrijeđanje, ucjenjivanje, zastrašivanje, kritiziranje, ogovaranje, ponižavanje i prijetnju.

	Nikad	Rijetko	Ponekad	Često	Vrlo često
Poslao/poslala sam uvredljiv SMS prijatelju/prijateljici	1	2	3	4	5
Poslao/poslala sam uvredljiv SMS s nepoznatog broja upućen prijatelju/prijateljici	1	2	3	4	5
Poslao/poslala sam uvredljivu poruku na društvenoj mreži (npr. Facebook)	1	2	3	4	5
Poslao/poslala sam uvredljiv komentar na društvenoj mreži (npr. Facebook)	1	2	3	4	5
Poslao/poslala sam uvredljivu fotografiju na	1	2	3	4	5

društvenoj mreži (npr. Facebook)					
Poslao/poslala sam uvredljiv video zapis na društvenoj mreži (npr. Facebook)	1	2	3	4	5
Poslao/poslala sam poziv u grupu na društvenoj mreži (npr. Facebook) koja ismijava učenika/učenicu tvoj škole ili tebe	1	2	3	4	5
Napravio/napravila sam lažan profil na društvenoj mreži (npr. Facebook)	1	2	3	4	5
Napravio/napravila sam profil na društvenoj mreži (npr. Facebook) pod imenom nekog učenika/učenicice, a da on/ona to nije znao/znala	1	2	3	4	5
Napravio/napravila sam web stranicu ili blog s osobnim podacima (ime, prezime, dob, roditelji, škola, spol) druge osobe (učenika/učenicice, prijatelja/prijateljice i slično), a da on/ona to nije znao/znala	1	2	3	4	5
Napravio/napravila sam web stranicu ili blog koji	1	2	3	4	5

je ismijavao učenika/učenicu tvoje škole					
Napravio/napravila sam grupu na društvenoj mreži (npr. Facebook) koja je ismijavala učenika/učenicu tvoje škole	1	2	3	4	5

Treća skupina pitanja odnosi se na to kako se drugi ponašaju na internetu prema tebi.

12. Koliko često si se našao/našla u niže navedenim situacijama?

Za svaku navedenu situaciju odgovori zaokruživanjem broja za koji smatraš da najbolje opisuje koliko često si se našao/našla u navedenoj situaciji. Brojevi predstavljaju sljedeće odgovore:

1 = nikad
2 = rijetko (1 ili 2 puta tijekom posljednjih mjesec dana)
3 = ponekad (1-3 puta tjedno)
4 = često (1-2 puta dnevno)
5 = vrlo često (3 ili više puta dnevno)

Napomena: Uvredljiva poruka uključuje nazivanje nekog pogrdnim i ružnim riječima, vrijeđanje, ucjenjivanje, zastrašivanje, kritiziranje, ogovaranje, ponižavanje i prijetnju.

	Nikad	Rijetko	Ponekad	Često	Vrlo često
Primio/primila sam uvredljiv SMS od prijatelja/prijateljice	1	2	3	4	5
Primio/primila sam uvredljiv SMS s nepoznatog broja	1	2	3	4	5
Primio/primila sam uvredljivu poruku na društvenoj mreži (npr. Facebook)	1	2	3	4	5

Primio/primila sam uvredljiv komentar na društvenoj mreži (npr. Facebook)	1	2	3	4	5
Primio/primila sam uvredljivu fotografiju na društvenoj mreži (npr. Facebook)	1	2	3	4	5
Primio/primila sam uvredljiv video zapis na društvenoj mreži (npr. Facebook)	1	2	3	4	5
Primio/primila sam poziv u grupu na društvenoj mreži (npr. Facebook) koja ismijava učenika/učenicu moje škole	1	2	3	4	5
Primio/primila sam poziv u grupu na društvenoj mreži (npr. Facebook) koja ismijava mene	1	2	3	4	5
Vidio/vidjela sam lažan profil na društvenoj mreži (npr. Facebook)	1	2	3	4	5
Vidio/vidjela sam profil na društvenoj mreži (npr. Facebook) pod svojim imenom, a nisam ga napravio/napravila sam/sama	1	2	3	4	5
Vidio/vidjela sam web stranicu ili blog sa svojim	1	2	3	4	5

osobnim podacima (ime, prezime, dob, roditelji, škola, spol), a nisam ga napravio/napravila sam/sama					
Vidio/vidjela sam web stranicu ili blog koji je ismijavao mene	1	2	3	4	5
Vidio/vidjela grupu na društvenoj mreži (npr. Facebook) koja je ismijavala mene	1	2	3	4	5

13. Koliko često si obavijestio/obavijestila osobe navedene u tablici o ranije pročitanim situacijama (npr. primanju uvredljive poruke, pozivu u grupu koja poziva na vrijeđanje, pristup blogu s uvredljivim sadržajem) koje su ti se dogodile na internetu?

Za svaku navedenu osobu odgovori zaokruživanjem broja za koji smatraš da najbolje opisuje koliko često si ju obavijestio/obavijestila o doživljenoj situaciji. Brojevi predstavljaju sljedeće odgovore:

<i>1 = nikad</i>
<i>2 = rijetko (1 ili 2 puta tijekom posljednjih mjesec dana)</i>
<i>3 = ponekad (1-3 puta tjedno)</i>
<i>4 = često (1-2 puta dnevno)</i>
<i>5 = vrlo često (3 ili više puta dnevno)</i>

	Nikad	Rijetko	Ponekad	Često	Vrlo često
Prijatelj/prijateljica	1	2	3	4	5
Roditelj	1	2	3	4	5
Učitelj/učiteljica	1	2	3	4	5

Osoba koju znam samo putem interneta, nikad ju nisam vidio/vidjela uživo	1	2	3	4	5
---	---	---	---	---	---

14. Jesi li o doživljenoj situaciji (npr. primanje uvredljive poruke, poziv u grupu koja poziva na vrijeđanje, pristup blogu s uvredljivim sadržajem) obavijestio/obavijestila neku drugu osobu koja nije navedena u tablici? Ukratko napiši tko je to bio.

Četvrta skupina pitanja odnosi se na to kako tvoji roditelji provjeravaju tvoju aktivnost na internetu, tj. tvoje posjećivanje određenih mrežnih stranica i korištenje interneta.

15. U tablici označi brojeve od 1-3 za svaku navedenu tvrdnju koja se tiče tebe i tvojih roditelja.

Za svaku navedenu tvrdnju odgovori zaokruživanjem broja za koji smatraš da najbolje opisuje odnos tebe i tvojih roditelja koji se tiče provjeravanja tvoje aktivnosti na internetu. Brojevi predstavljaju sljedeće odgovore:

1 = <i>Da</i>
2 = <i>Nisam siguran/sigurna</i>
3 = <i>Ne</i>

	Da	Nisam siguran/sigurna	Ne
Roditelji provjeravaju moju aktivnost na internetu.	1	2	3
Roditelji znaju koje društvene mreže koristim.	1	2	3
Roditelji su mi prijatelji/pratitelji na društvenim mrežama.	1	2	3
Roditelji mi određuju vrijeme koje mogu provesti na internetu.	1	2	3
Roditelji znaju s kim komuniciram (dopisujem se) na internetu.	1	2	3
Roditelji poznaju sve moje prijatelje s interneta.	1	2	3

Roditelji mi brane posjećivanje određenih mrežnih stranica na internetu (npr. Facebook, Instagram, YouTube, blog i slično).	1	2	3
---	---	---	---

16. Ukoliko si na zadnjoj tvrdnji zaokružio broj 1, tj. odgovorio/odgovorila s DA, navedi koje stranice ti roditelji brane da posjećuješ:

Zadnja skupina pitanja odnosi se na podatke o tvom razredu i tebi, te tvojem poznavanju pojma „elektroničko nasilje“.

Zaokruži samo jedan od ponuđenih odgovora.

17. Tvoj spol je:

M   Ž

18. Razred koji polaziš je:

5.   6.   7.   8.

19. Jesi li ikad čuo/čula za pojam elektroničko nasilje, nasilje putem interneta ili cyberbullying, odnosno cyber nasilje?

- a) Da
- b) Nisam siguran/sigurna
- c) Ne

20. Znaš li što znači pojam „elektroničko nasilje“? Ukratko probaj definirati što bi za tebe značio taj pojam, a može ti pomoći fotografija ispod.

<Elektroničko nasilje u školama>

Sažetak

Cilj ovog diplomskog rada bio je istražiti postoji li problem elektroničkog nasilja u jednoj osnovnoj školi te u kojoj mjeri. Elektroničko nasilje jedan je od oblika nasilja koje se događa putem interneta, a najviše zahvaća upravo djecu koja još uvijek nisu dovoljno svjesna i pažljiva koristeći različite servise komunikacije. Rad se sastoji od teorijskog pregleda pojmova nasilja i elektroničko nasilje, njihovih vrsta, obilježja nasilnika i žrtava, pregled zakonskih okvira koji se tiču nasilja i elektroničkog nasilja kao i usporedba nasilja i elektroničkog nasilja. Nakon navođenja karakteristika nasilja i elektroničkog nasilja, navedene su preporuke za prevenciju, prepoznavanje i sprječavanje elektroničkog nasilja za roditelje i nastavnike. Drugi dio rada sadrži prikaz rezultata istraživanja u obliku anketnog upitnika provedenog u razdoblju od 29. travnja do 10. svibnja 2019. godine u petom, šestom i sedmom razredu Osnovne škole Podturen koja se nalazi u malom mjestu Međimurske županije. Rezultati istraživanja pokazuju da ona djeca koja su u manjoj mjeri poznavala pojam elektroničko nasilje su u većoj mjeri bili sudionici istog.

Ključne riječi: elektroničko nasilje, nasilje u školama, roditeljska kontrola, osnovna škola, sprječavanje nasilja

<Cyberbullying in schools>

Summary

The aim of this graduate thesis was to investigate whether the problem of cyberbullying in an elementary school exists and to what extent. Cyberbullying is one of the forms of bullying that happens through the internet and children who are still not sufficiently aware and careful using various communication services are most likely to be a part of it. The paper consists of a theoretical review of the concepts of bullying and cyberbullying, their types, the characteristics of bullies and victims, an overview of legal frameworks dealing with bullying and cyberbullying, as well as a comparison of bullying and cyberbullying. After mentioning the characteristics of bullying and cyberbullying, recommendations for prevention and detection of cyberbullying for parents and teachers are listed. The second part of the paper presents the results of the survey in the form of a questionnaire conducted in the period from 29 April to 10 May 2019 in the fifth, sixth and seventh grade of the Podturen Elementary School, located in a small place in Međimurje County. Research results show that children who were less familiar with the concept of cyberbullying were more likely to be part of the same.

Key words: cyberbullying, bullying in schools, parental control, elementary school, prevention of bullying